

การสลายตัวของรัฐแบบจารีตในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง : สิบสองพันนา

พ.ศ. 2369 - 2437

การสลายตัวของสิบสองพันนามีสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งคือ การขยายตัวของตะวันตกตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา ความเปลี่ยนแปลงในโลกตะวันตกมีผลอย่างมากคือความเปลี่ยนแปลงภายในดินแดนต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กล่าวคือ การปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้ตะวันตกซึ่งเคยทำหน้าที่เป็นลูกค้าของเอเชียตลอดมา กลายเป็นผู้ผลิตสินค้าและขายสินค้าให้กับเอเชีย จึงต้องการให้เอเชียเป็นตลาดระบายสินค้าของตน ชาวตะวันตกมองเอเชียเป็นดินแดนอนารยะ กษัตริย์พื้นเมืองมีอำนาจอย่างกษัตริย์ที่อารุณ ซึ่งตนควรจะเข้ามาปกครองช่วยเหลือเสียเอง การแข่งขันทางกานเศรษฐกิจในโลกตะวันตกหมายถึงการแย่งกันยึดครองตลาดวัตถุดิบในเอเชีย เพื่อตัดกำลังฝ่ายตรงกันข้าม อาจกล่าวได้ว่าความเปลี่ยนแปลงในโลกตะวันตกนับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา ทำให้เกิดลัทธิจักรวรรดินิยม ดินแดนส่วนใหญ่ของเอเชียตกเป็นอาณานิคมของตะวันตก ส่วนที่เหลือถูกผูกมัดด้วยสนธิสัญญาที่เอารัดเอาเปรียบต่างๆซึ่งใช้นโยบายทางการเมืองและการทหารบีบบังคับให้ต้องยินยอม

ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมาทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสขยายอำนาจเข้ามาในเขตตะวันตกเฉียงใต้ของจีนเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้าในเขตนี้ การขยายตัวของทั้งสองชาติครั้งนี้ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในเมืองต่างๆในบริเวณนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสิบสองพันนา กล่าวคือ ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อจารีตความสัมพันธ์ของสิบสองพันนากับรัฐข้างเคียง โด่แก่จารีตการเป็นรัฐสองฝ่ายพำเท่านั้น แต่ยังกระทบต่อจารีตบางประการของพันนาในแต่ละพันนาค้วย ผลกระทบครั้งนี้ทำให้จารีตทั้งสองซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของสิบสองพันนาต้องสลายไป

การขยายตัวของตะวันตกในจีนและพม่ากลางพุทธศตวรรษที่ 24

การขยายตัวของตะวันตกในจีน

ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 23 นั้นเป็นช่วงที่จีนประสบกับความเสื่อมอย่างมาก อำนาจของราชวงศ์ซิง (พ.ศ.2187 - 2454) ถูกทำลายจากเหตุการณ์ต่างๆโดยมีสาเหตุสำคัญจากปัญหาประชากรที่ไม่ได้สัดส่วนกับการขยายพื้นที่ในการทำกรเพาะปลูก¹ ทำให้ขาดแคลนอาหาร ประชากรอดอยากและนำมาซึ่งความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม เกิดความไม่สงบทางสังคม ดังจะเห็นได้จากกบฏกอกิวชาวใน พ.ศ.2339 นอกจากนี้จักรพรรดิเจียซิง (พ.ศ.2339 - 2364) ซึ่งครองราชย์ต่อจากจักรพรรดิเจียนหลง (พ.ศ.2279 - 2338) ไม่เข้มแข็งนัก การควบคุมจากส่วนกลางลดลง การปกครองส่วนภูมิภาคตกอยู่ในอำนาจของผู้นำการแคว้น ส่วนขุนนางมีการฉ้อราษฎร์บังหลวงและมีลักษณะการทำงานที่ขาดความกระตือรือร้น ด้านการทหารเสื่อมสมรรถภาพ ไม่มีวินัยและขาดการฝึกฝน² จนกระทั่งไม่สามารถปราบกบฏได้ดังใน พ.ศ.2407³ เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าสถานการณ์ทางการเมืองของจีนในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 นั้นขาดความมั่นคงมาก รัฐบาลจีนเองไม่สามารถขจัดปัญหาภายในประเทศได้และประการสำคัญเมื่อมีการรุกรานจากชาติตะวันตกซึ่งมีสาเหตุเนื่องมาจากผลประโยชน์ทางการค้าอันมหาศาลในจีน ทำให้เกิดความวุ่นวายและปัญหาต่างๆเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจีนไม่สามารถต้านทานอิทธิพลของตะวันตกได้

จีนเป็นตลาดสินค้าสำคัญแห่งหนึ่งในเอเชียที่มีสินค้าเป็นที่ต้องการของตะวันตกเป็นจำนวนมาก เช่น สินค้าไหมเพื่อประเพณีผ้าไหม นอกจากนี้ยังมีใบชา⁴ เป็นต้น สินค้าเหล่านี้ถูกส่งจากภูมิภาคต่างๆเข้ามายังเมืองท่าและนำส่งออกสู่ตลาดโลกอีกต่อหนึ่ง

¹Immanuel C.Y. Hsu, The Rise of Modern China, (New York : Oxford University Press, 1975),pp.86,176.

²Ibid., pp.172 - 181.

³Jean Chesneau, Marianne Bastid, Marie - Claire Bergere, China from The Opium Wars to The 1911 Revolution, (New York : Pantheon Books, 1977), p.105.

⁴Dorothy Woodman, The Making of Burma, p.173.

การค้าในจีนเป็นการค้าที่สร้างความมั่งคั่งให้กับพ่อค้าที่เดินทางเข้ามาค้าขาย เมื่อพ่อค้าชาวตะวันตกเดินทางเข้ามาและมองเห็นผลประโยชน์ที่จะได้รับนี้ จึงพยายามเข้ามาผูกขาดการค้ากับจีน

การค้ากับต่างประเทศของจีนนั้น จีนใช้ระบบที่เรียกว่า ระบบกวางตุ้ง (Canton System) ซึ่งเป็นระบบการค้าแบบผูกขาดและความคุมไว้ทำการค้าอยู่ที่เมืองกวางตุ้งเพียงเมืองเดียว ระบบการค้าที่เมืองกวางตุ้งนี้มีพวกพ่อค้าของ (Hong) ครอบงำและการค้าตลอดจนกฎระเบียบทางการค้าภายในจีน¹ นอกจากนี้จีนยังไม่เห็นความสำคัญของการค้าต่างประเทศ เพราะถือว่าเป็นวิธีการอย่างหนึ่งสำหรับควบคุมรัฐบาล การอย่างไรก็ตามจีนก็ต้องการสินค้าจากตะวันตกแต่ต้องด้วยการค้าที่อยู่ในกรอบหรือระเบียบกฎเกณฑ์ของจีน แต่การที่จีนค้าขายด้วยถือว่าเป็นความเมตตาของจีนต่อชาติป่าเถื่อน ดังนั้นชาวตะวันตกจึงประสบกับการถูกจากจีน อาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างจีนกับชาติตะวันตกไม่ราบรื่นนัก

อังกฤษเป็นชาติตะวันตกที่ค้าขายกับจีนมากกว่าชาติอื่น จึงมีความพยายามที่จะแก้ไขสภาพการค้าต่างประเทศของจีนอย่างเสมอภาคโดยส่งทูตไปเจรจากับจีนถึง 3 ครั้ง² แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ ในที่สุดอังกฤษจึงใช้กำลังบีบบังคับจีนทำให้เกิดสงครามระหว่างจีนกับอังกฤษขึ้น

สาเหตุที่ทำให้เกิดสงครามระหว่างจีนกับอังกฤษสืบเนื่องมาจากปัญหาการค้าฝิ่นฝิ่นเป็นสินค้าที่อังกฤษและชาติตะวันตกอื่นนำมาขายให้กับจีน อัตราการนำฝิ่นเข้าของจีนได้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆทำให้ชาวจีนติดฝิ่นเป็นอันมาก รัฐบาลจีนได้ออกกฎหมายห้ามสูบฝิ่นตั้งแต่ พ.ศ. 2272 และออกกฎหมายตามมามาก 5 ฉบับ (ในระหว่าง พ.ศ. 2339 - พ.ศ. 2364)³

¹พ่อค้าของ (Hong) หมายถึงกลุ่มพ่อค้าคนจีนที่ผูกขาดการค้าในเมืองกวางตุ้ง และคำว่า "ของ" (Hong) เป็นที่มาของคำว่า "ห้าง" ในภาษาไทย (อ.ฉลอง สุนทรวาณิชย์) ทรายละเอียดเรื่องพ่อค้าของและกฎระเบียบทางการค้าของจีนใน Immanuel C.Y. Hou, *The Rise of Modern China*, pp.189 - 190.

²Ibid., p.190.

³Ibid., p.237.

โดยเพิ่มโทษรุนแรงขึ้นทุกที แต่ไม่สามารถแก้ไขมิใช่หากการลักลอบค้าฝิ่นได้ ในที่สุด พ.ศ.2381 รัฐบาลจีนจึงมีนโยบายปราบฝิ่นอย่างเฉียบขาด เป็นผลทำให้เกิดการปะทะกันขึ้นกับอังกฤษใน สงครามฝิ่น (พ.ศ.2383 - พ.ศ.2385) สงครามฝิ่นที่เกิดขึ้นนี้จีนเป็นฝ่ายพ่ายแพ้และต้อง ยอมทำสนธิสัญญานานกิงใน พ.ศ.2385¹ ซึ่งเป็นผลทำให้จีนเสียเปรียบเป็นอันมาก ภายหลังจาก สงครามฝิ่นเป็นต้นมาจีนเริ่มประสบปัญหาจากการรุกรานของต่างชาติตะวันตกมากยิ่งขึ้น และการค้าฝิ่นยังคงดำเนินต่อไปเนื่องจากมีตลาดไรมหาศาล

ภายหลังสนธิสัญญานานกิงแล้ว อังกฤษก็ปะทะกับจีนเนื่องในปัญหาอื่นอีก จนกระทั่ง เกิดสงครามฝิ่นครั้งที่ 2 ใน พ.ศ.2399 - พ.ศ.2403 ผลของสงคราม ฝิ่นเป็นฝ่ายแพ้ ต้องทำสนธิสัญญาเทียนสินใน พ.ศ.2403² สงครามฝิ่นครั้งที่ 2 นี้เป็นเหตุให้จีนต้องเปิด ประชุกการค้ากับประเทศตะวันตกชาติอื่นๆ

จึงเห็นได้ว่า หลังสนธิสัญญานานกิงระหว่างอังกฤษและจีนใน พ.ศ.2385 จีน ต้องทำสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคกับชาติตะวันตกอื่นๆอีกมากมาย เช่น สนธิสัญญาระหว่าง ฝรั่งเศสและจีนที่เมือง Whampou ใน พ.ศ.2397³ และสนธิสัญญาระหว่างจีนกับอเมริกา ในปีเดียวกัน ผลของสนธิสัญญาเหล่านี้ทำให้จีนต้องเปิดเมืองท่ากว้าง กุ้ง เชียงไต้ นิงโป เอมอย และฟูโจว เป็นเมืองท่าในสนธิสัญญาและยอมให้ประเทศทางตะวันตกมีอำนาจ ในดินแดนแถบนี้⁴

¹Ibid., pp.61, 237.

²Jean Cheeneaux and Others, China from The Opium Wars....., pp. 78 - 79.

³Ibid., p.65.

⁴Ibid.

การขยายตัวของตะวันตกในพม่า

ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 23 ถึงพุทธศตวรรษที่ 24 นั้น พม่าอยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์คองเมวง นับตั้งแต่กษัตริย์พระองค์แรกคือ พระเจ้าอลองพญา (พ.ศ. 2295 - พ.ศ. 2305) จนถึงกษัตริย์พระองค์ที่ 7 คือพระเจ้ายาจก (พ.ศ. 2362 - พ.ศ. 2351) หรือในช่วงเวลาครั้งศตวรรษของราชวงศ์คองเมวงนั้น มีนโยบายที่จะขยายอำนาจทางการเมืองไปเหนือดินแดนต่างๆ¹ การขยายพรมแดนด้านตะวันตก พระเจ้าจันทูชิน ทำสงครามไคลานนาไทยใน พ.ศ. 2308 ไคยูทซาใน พ.ศ. 2310 ทำสงครามกับชนมูรี ใน พ.ศ. 2319 และกับราชวงศ์จักรีในสมัยรัตนโกสินทร์ในช่วง พ.ศ. 2328 2330 และ 2340² ส่วนการขยายพรมแดนด้านตะวันตก พม่าทำสงครามไคเมืองยะไซใน พ.ศ. 2327³ ทำให้พม่าขยายพรมแดนด้านตะวันตกของตนเข้าไปประชิดจิตตะกองซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจของอังกฤษ

ในขณะที่ราชวงศ์คองเมวงของพม่าขึ้นมาเมื่ออำนาจนั้น อังกฤษได้กลายเป็นมหาอำนาจที่พม่าต้องเผชิญ อังกฤษมีเหตุผลหลายประการในการขยายอำนาจเข้าไปในพม่า นอกเหนือจากต้องการที่มั่นไว้เพื่อผูกขาดสินค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้วอังกฤษยังต้องการพม่าเพื่อเป็นฐานที่มั่นขยายการค้าต่อไปยังจีน ทั้งนี้เนื่องจากพม่ามีพรมแดนทางทิศตะวันตกติดกับจีนทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ส่วนทางทิศตะวันตกติดกับประเทศอินเดียซึ่งเป็นอาณานิคมของอังกฤษ และอังกฤษได้ตั้งจุฬาลงกรณ์ราชวไมอินเดีย 3 แห่ง คือมัทธา (ใน พ.ศ. 2182) บอมเบย์ (ใน พ.ศ. 2204) และกัลกัตตา (ใน พ.ศ. 2222) ซึ่งทำให้อังกฤษมีดินแดนคล้ายรูปสามเหลี่ยมมุมกึ่งบนอนุทวีปอินเดียไว้ทั้งหมด คือจากบอมเบย์ด้านตะวันตก อัมมอทวีปมายังมัทธาและจรดกัลกัตตาทางด้านตะวันออก จากที่มั่นในกัลกัตตาในอ่าวเบงกอลนี้ อังกฤษได้เข้ามาประชิดพรมแดนพม่า⁴

ดังนั้นหลังจากที่อังกฤษคุมอินเดียไว้ได้มั่นคงแล้ว อังกฤษได้แสดงความสนใจดินแดนพม่าตอนล่าง ที่มั่นแรกของอังกฤษคือเมืองสิริเยมปากแม่น้ำสะโตง อังกฤษของท่า

¹ ฉลากชาย รมิตานนท์ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และวิระคา สมสวัสดิ์, พม่า : อดีตและปัจจุบัน (เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, 2526) . หน้า 39.

² คี.จี.อี.ฮอลด์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, หน้า 711 - 712.

³ ฉลากชาย รมิตานนท์ และคนอื่นๆ, พม่า : อดีตและปัจจุบัน, หน้า 39.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38 - 39.

สัญญาเช่าเมืองสิริเรียมในระหว่าง พ.ศ.2235 - พ.ศ.2286 โดยเช่าเป็นชุมชนเรือไว้ใช้ในกองทัพของตนในอินเดีย บริเวณเมืองสิริเรียมเป็นเมืองที่คึกและมีไม้สักเป็นจำนวนมาก¹

ถึงไต่กล่าวแล้วว่าราชวงศ์คอนบวงของพม่ามีนโยบายในการขยายอำนาจทางการเมือง มีการทำสงครามหลายครั้งในต้นราชวงศ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายอำนาจเข้าไปทางพรมแดนด้านตะวันตกของพม่า ทำให้ผู้คนที่อยู่ตามพรมแดนอพยพพลภัยสงครามเข้าไปในเขตแดนของอังกฤษ พม่าได้พยายามติดตามผู้คนเหล่านี้เข้าไปในดินแดนของอังกฤษ การที่พม่ารุกไล่ผู้คนเข้าไปในจิตตะกองและอัสสัม ทำให้อังกฤษฉวยโอกาสทำสงครามกับพม่า อาจกล่าวได้ว่าผลของการขยายอำนาจทางการเมืองไปทางพรมแดนด้านตะวันตกของราชวงศ์คอนบวงของพม่า เป็นเหตุให้เกิดสงครามระหว่างพม่ากับอังกฤษ ผลของสงครามคือพม่ายอมสงบศึกด้วยสนธิสัญญายันคาโบ (Yandabo) ใน พ.ศ.2369² ทำให้พม่าต้องเสียดินแดนชายฝั่งทะเลของยะไข่และตะนาวศรีให้กับอังกฤษ ซึ่งดินแดนยะไข่เป็นเขตที่ไม้ให้พม่าล่วงล้ำเข้าไปในดินแดนของอังกฤษแถบเบงกอล ส่วนตะนาวศรีเป็นดินแดนไม้สักและเป็นอ่าวให้กับกองทัพเรือของอังกฤษเพื่อคู่แข่งกับกองทัพเรือฝรั่งเศสในน่านน้ำมหาสมุทรอินเดีย³ และพม่ายอมให้อังกฤษส่งทูตไปประจำอยู่ในเมืองหลวง

การเสื่อมของศูนย์อำนาจจีนและพม่าในปลายพุทธศตวรรษที่ 24 และจุดเริ่มของการสลายตัวของจารีตรัฐสองฝ่ายฟ้าของสิบสองพันนา

การเสื่อมอำนาจของจีน

อาจกล่าวได้ว่าความอ่อนแอของจีนที่เริ่มมาแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 นั้นเป็นผลมาจากปัญหาภายในของจีน ความอ่อนแอของจักรพรรดิจีนและความเสื่อมสมรรถภาพของระบบการปกครอง ประกอบกับการรุกรานของชาติตะวันตกเป็นเหตุให้จีนไม่สามารถควบคุมความสงบภายในได้ ตลอดจนความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้นจีนไม่สามารถควบคุมได้เช่นกัน การ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38.

² คี.จี.อี.ฮอดดจ์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2, หน้า 106 - 107.

³ ฉลากชาย รมิตานนท์ และคนอื่นๆ, พม่า : อดีตและปัจจุบัน, หน้า 41.

ปกครองส่วนภูมิภาคคกอยู่ในอำนาจของผู้ว่าราชการแคว้นต่างๆ พวกเจ้าเมืองที่อยู่ทางไกลอำนาจศูนย์กลาง มีใจส่วนมิภักดิ์ต่อรัฐบาลกลาง ก็จะเห็นใจจากในมณฑลยูนนานที่เกิดกบฏมุสลิมขึ้นซึ่งมีผลอย่างยิ่งต่อจารีตความสัมพันธ์ของสิบสองปันนากับรัฐข้างเคียง

จะเห็นได้ว่าการกบฏของชาวจีนมุสลิม(จีนฮ่อที่ผูกขาดการค้าแบบกองคาราวาน) ในยูนนาน ซึ่งมีการต่อสู้กันเป็นเวลานานตั้งแต่ พ.ศ. 2390 - 2415¹ มีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างอาณาจักรมุสลิมที่เรียกว่า

แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ที่สำคัญคือ การกบฏครั้งนี้มุสลิมสามารถขับไล่อำนาจของแมนจูออกจากมณฑลยูนนาน จนกระทั่ง พ.ศ. 2411 จีนจึงสามารถยึดเมืองคุนหมิงและเมืองคาดีคินโกโน พ.ศ. 2415²

ด้วยเงื่อนไขทางการเมืองของจีนในยูนนานเช่นนี้ จึงทำให้จีนไม่กล้าเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองภายในของสิบสองปันนา ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 จนถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 จีนจึงเข้ามามีอำนาจในการแต่งตั้งเจ้าแผ่นดินเมืองเชียงรุ่ง³

นอกจากนี้หลักฐานใน พ.ศ. 2405 โคซี่ให้เห็นชัดว่า ช่วงระยะเวลาที่พวกมุสลิมเป็นกบฏนั้นจีนมิได้ลงทวงบรรณาการจากสิบสองปันนาและหลวงพระบางเลย

...เจ้าฟ้าของหลวง งานบุญใหญ่และมีเกียรติปฏิบัติาน กับด้วยกันสืบแต่สันตทานุสันตติมาภิจะลาที่ใจเสียกันสักสิ่งสักอัน หัวปีก่อนเห็นความกับด้วยกันแท้ แด้มกนี้ฝ่ายพระวรวงศาธิราช(เชียงรุ่ง)อันอยู่ไกล ทักตามกับด้วยขอมน้ำหลังคินทรงชื่อเจ้าฝ่ายเมืองดาเมืองแมนนั้น การฝ่ายทรงชื่อเจ้าฟ้าอง และฝ่ายหอพวกพาศรี(จีนมุสลิม)หากมา...กับด้วยกันเป็นศีกอยู่เนั้น ตามตั้งพระวรวงศาธิ

¹ Chi Jen Chang, The Minority Group of Yunnan and Chinese Political expansion into Southeast Asia (Ann Acher: University Microfilm, 1914), p.30.

² C.P. Fitzgerald, The Southern Expansion...., pp.70-72.

³ Francis Garnier, Voyage d'Exploration en Indo-Chine...., p.487.

สิราชไคยีนอยู่น่าฝ่ายหอพาศรีก็หนีไป การตั้งปวงก็ยังหยุดไว้ ตั้งฟ้าของใหม่
ก็ไค้เสวยราชสมบัติแล้ว และว่าฉะนั้นตั้งการข้างจิมก้องนี้ก็เป็นเวลานานแล้ว
ภายนอกการออกพระวษาถึงเดือน 3 เดือน 4 หอทรงขอเจ้าผู้ใหญ่ฝ่ายเหนือ
ไค้เจ้าของใหม่ แล้วจึงมาเคื่อนเอาข้างจิมก้องตามประเพณี...¹

การเสื่อมอำนาจของพม่า

อาจกล่าวได้ว่าภายหลังสนธิสัญญาปันคาโบ พ.ศ.2369 พม่าไค้เริ่มเสื่อมอำนาจ
ลงเนื่องจากต้องเผชิญกับความไม่สงบทางการเมืองภายในที่เกิดจากการแย่งชิงราชสมบัติ
ตลอดมาจนกระทั่งสงครามกับอังกฤษครั้งที่ 2 ใน พ.ศ.2395 คือ พระเจ้าสารวดีแย่งชิง
ราชสมบัติจากพระเจ้าตะคยีคอกใน พ.ศ.2380 อีกทั้งยังปลงพระชนม์พระชนมพรรษาราชินี
ของพระเจ้าตะคยีคอกและเจ้ามืนตากยี พระอนุชาของพระนางซึ่งต้องการคอมไค้อังกฤษ
ด้วยสงคราม² หรือพระเจ้าพุทธกามแห่งแย่งชิงราชสมบัติจากพระเจ้าสารวดี โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งการแย่งชิงราชสมบัติจากพระเจ้าพุทธกามโดยพระเจ้ามืนคองใน พ.ศ.2395 ก่อ
ให้เกิดสงครามภายในซึ่งพระเจ้าพุทธกามไม่สามารถกำจัดไค้³ ในขณะเดียวกัน พม่า
ยังต้องประสบกับความขัดแย้งทางการเมืองกับอังกฤษที่เมืองร่างกุ้ง คือพม่าไค้อังกฤษไม่พอใจ
นโยบายของขุนนางพม่าที่เมืองร่างกุ้งและสภาลุดคอร ซึ่งนำไปสู่กรณีพิพาทอันเป็นสาเหตุให้
อังกฤษทำสงครามกับพม่าครั้งที่ 2 ใน พ.ศ.2395 และมีผลทำให้อังกฤษเข้ายึดกินแดนสาม
เหลี่ยมปากแม่น้ำอิรวดี ดังนั้นกินแดนพม่าตอนล่างทั้งหมดตลอดจนกินแดนชายทะเลของพม่า
จึงตกอยู่ในการครอบครองของอังกฤษ

จะเห็นไค้ว่า ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 อำนาจทางการเมืองของพม่าและจีนไค้
เสื่อมลงเนื่องจากการรุกรานของตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษไค้เข้าแทรกแซงทางการเมือง
ภายในของทั้งจีนและพม่า ซึ่งทำให้ไทยและเชียงคองเริ่มมีบทบาททางการเมืองในสิบสองพันนา
คือ ใน พ.ศ.2391 เจ้าหน่อคำยกกองทัพมาโจมตีเมืองเชียงรุ่ง ซึ่งในขณะนั้น เจ้าหม่อม

¹หวัญ. จกหมายเทศุรชกาลที่ 4 จศ.1244 เลขที่ 23 สำเนาจกหมายเมืองเชียงรุ่ง

²พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, พระราชพงศาวดาร เล่ม 2,

หน้า 48 - 49.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 57 - 71.

สุจจะวรรณและอุปราชาเป็นเจ้าแผ่นดินปกครองร่วมกัน ทำให้เจ้าหม่อมสุจจะวรรณหนีไปตั้งเมืองเชียงตุง · อุปราชาหนีไปตั้งเมืองหลวงพระบาง ส่วนมหาไชยเมืองพงหนีไปตั้งเมืองน่าน¹ และในขณะนั้นทั้งเมืองหลวงพระบางและเมืองน่านเป็นเขตแดนที่อยู่ภายใต้อำนาจทางการเมืองของไทย

การเสื่อมของศูนย์อำนาจเดิมคือ พม่าและจีนที่ยุ่นนานซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงจารีตความสัมพันธ์เดิมเช่นนี้ อุปราชาเจ้าเมืองเชียงรุ่ง (เจ้าอร่ามวรุฑ) ไถ่ถาวรอย่างซัดเจเนวา

...ประการหนึ่ง ทั้งในเมืองของก็เกิดกบฏรบพุ่งยับเป็นไปหลายบ้านหลายเมือง เคียวนี้ข้าศึกพวกกบฏก็เอาไค้เมืองแจ่งแสด เมืองยูเจา ทั้งเจ้าและเจ้าหลวงแต่งขุนนางไปสู้รบ พวกเลือกคนก็กลัวพวกกบฏ กินยาตายเสียก็มี ในเมืองของ บางพวกก็เข้ากับเจ้าของ บ้านเมืองของวุ่นวายเรียบร้อย ทั้งด้วยมากนี้ยังมีเมืองของก็ยังมีเที่ยงแน่ เมืองพม่าก็มีแต่จะฉวยหายไปทุกวัน ด้วยอังกฤษรบกวมอยู่ บ้านเมืองมันก็ยับเป็นไปทุกที่อย่างหวนคี่แมงซาขุนนางไปเมืองอังวะ ก็เห็นแต่เบี้ยแค้เงินหาความมุกตากรุณาไค้ ชาวพิศว่าชอบ มีแค้คึกเอาเงินอย่างเคียวคั่งด้วยและไปถึงหลายบ้านหลายเมือง หาเมืองอันเปรียบเทียบเสมอกรุงเพทนามมี ด้วยว่า ณ กรุงเพทนามนั้นอุดมสมบูรณ์ไปทุกสิ่ง ทั้งเมืองฝรั่งเศส เมืองอังกฤษ เมืองฝรั่งทั้งหลายและเมืองของก็มีไมตรีไปอยู่มชาก...²

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ประชุมพงศาวดารเล่ม 9, หน้า 16.

²หจญ. จคหมายเหตุรัชกาลที่ 4 จ.ศ.1215 เลขที่ 109 ชื่อหนังสือพระยา

น่านถึงมหาไชย

ไทยกับการแทรกแซงทางการเมืองในสิบสองพันนา

ไทยในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นปึกแผ่นมั่นคงและสามารถแผ่พระราชอำนาจไต่อย่างกว้างขวาง ทางเหนือไต่แผ่อำนาจขึ้นมาจนถึงเชียงใหม่ และกลายเป็นหัวเมืองประเทศราช

ไทยเป็นศูนย์กลางอำนาจอีกแห่งหนึ่งที่ไต่เข้ามามีส่วนสัมพันธ์กับสิบสองพันนา กล่าวคือ ในสมัยรัชกาลที่ 1 ไต่เกิดความวุ่นวายขึ้นในสิบสองพันนา ใน พ.ศ. 2344 เจ้านายเมืองเชียงรุ่งองค์หนึ่งหนีลงมาพึ่งเจ้าเมืองเชียงใหม่ และเจ้าเมืองเชียงใหม่ ไต่พาเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในกรุงเทพฯ¹ (ไต่ให้นำของคู่มือเมืองของสิบสองพันนา ลงไปทูลเกล้าถวาย) ต่อมาท้าวพระยาเมืองสิบสองพันนาไต่ส่งเครื่องราชบรรณาการลงไปทูลเกล้าถวายของคู่มือเมืองคืน ซึ่งในขณะนั้น "...ก็ ไต่ทรงพระราชทานสิ่งของคู่มืออันนั้นคืนให้ และข้าพระราชทานเงินตราซึ่งสิบห้าคำถึง

ศูนย์วิทยพัชร์พยากรณ์
เรื่องเดียวกัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เสียให้...คืนไปหาบ้านเมือง...."¹ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสิบสองพันนา
ปรากฏเด่นชัดที่สุดในปลายรัชกาลที่ 3 และต้นรัชกาลที่ 4 ในระยะเวลาดังกล่าว
ทั้งพม่าและจีนซึ่งเป็นมหาอำนาจที่มีบทบาทต่อการเมืองภายในสิบสองพันนามาตลอดต้อง
ประสบปัญหาภายในของตนเองดังกล่าวมาแล้ว ทำให้ทั้งสองมหาอำนาจ ไม่สามารถเข้า
มาแทรกแซงในสิบสองพันนาได้กว้างขวางเหมือนแต่ก่อน "...เสด็จเจ้าแม่ทัพใหญ่รับสั่ง
ไปรกว่า ท้าวมหาไชยและอุปราชเป็นเมืองขึ้นฮ่อ และพม่ามาช้านานแล้ว บ้านเมืองไม่
เป็นปกติ เกิดอุทกหารฆ่าพันรบพุ่งกัน สถานบ้านเมืองและวรพุทธศาสนา อนุาประชาราษฎร์
วินาศนิยาย หอ แล พม่าก็ท้าวหาญปรามว่ากล่าวประการใดไม่..."²

ดังนั้น เมื่อสิบสองพันนาเกิดความวุ่นวายและสงครามภายในพ.ศ.2391 กล่าวคือเจ้าแม่
สิบสองพันนา เจ้าหน่อคำและมหาไชยจากำ ยกกองทัพมาตีเมืองเชียงรุ่งแตกเจ้าเมืองเชียงรุ่ง
ขณะนั้น หนีไปพึ่งเมืองเชียงคองและหม่อมมหาไชย เจ้ามหาอุปราชต้องหนีมาพึ่งไทย ทั้ง
แต่ปลายรัชกาลที่ 3 จนถึงรัชกาลที่ 4 ทรงพระราชดำริให้

...จกแจงที่ให้อยู่ เลียงคูไม่ให้ชักสน ลือจะขึ้นไปตั้งอยู่ ณ หัวเมืองแห่ง
คำวอ)...ใด

ก็จะไปรคให้อยู่ตามใจสมัคร เจ้ามหาอุปราช หม่อมมหาไชยกราบบังคม
ทูลพระกรุณาว่า จะขอถวายบังคมลากลับขึ้นมาอยู่บ้านเมืองตามเดิม...
ครั้นต่อมา พ.ปีมะโรง อัฐศก เจ้าแสนหวีฟ้าเมืองเชียงรุ่งกับหม่อมมหา
ไชยพร้อมใจกันมีอักษรสาสน์ แทงใหญายพิทวงพิทอนหม่อมมหาไชย
และท้าวพญาลือ คูมคอกไม้ทอง คอกไม้เงิน เครื่องราชบรรณาการ
เกล้าฯ ถวายขอเจ้ามหาอุปราชฯและมารดา ท้าวพระยาครอบครัว
ซึ่งตกอยู่ ณ เมืองหลวงพระบาง เมืองนวน กลับไปอยู่พร้อมญาติพี่น้องกัน
แล้วก็รับทอทานเสนาบดีทั้งปวงว่า ถึงปีทีสาม จะจกคอกไม้เงินคอกไม้ทอง
เครื่องราชบรรณาการลงไปทูลเกล้าฯ ถวายขอเป็นเจ้าทั้งสามฝ่ายฟ้า...³

¹เรื่องเดียวกัน.

²หวั. จกหมายเทศุ์รัชกาลที่ 4 จศ.1215 เลขที่ 109 หนังสือพระยาน่านถึง
มหาไชย เรื่องเจ้าห่อราชบุตรเมืองเชียงรุ่ง .

³หวั. จกหมายเทศุ์รัชกาลที่ 4 จศ.1220 เลขที่ 38 เรื่องร่างจกหมายเจ้า
พระยานิกรบดินทร์.

การที่เจ้าเมืองสิบสองพินนาเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารไทย มีส่วนชักนำให้ไทยเข้าไปเกี่ยวข้องกับในการแก้ปัญหาความวุ่นวายภายในสิบสองพินนา (และต้องเผชิญหน้ากับพม่าในสงครามเมืองเชียงตุงด้วย) "...จึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวของเราทรงพระราชดำริเห็นว่า กรุงเทพมหานคร เขตแดนกว้างขวาง บ้านเมืองติดต่อกับเมืองจีน ญี่ปุ่น เมืองอังกฤษ และฝรั่งชาติอื่น ๆ ที่เป็นประเทศใหญ่ ๆ มาเป็นทางพระราชไมตรีอยู่หลายบ้านหลายเมือง เพราะฉะนั้นควรจะประพฤติกให้ปรากฏเป็นบ้านใหญ่ มีเมตตากว้างขวางมาก เป็นที่พึ่งพาพิทักษ์แก่บ้านเล็กเมืองไกลเคียงเขตแดนทั้งปวง และไม่ควรถูกประพฤติกให้คำนำหน้าทรามกว่าเมืองพม่า¹

กษัตริย์ไทยได้พระราชทานเครื่องยศศักดิ์ สิ่งของให้แก่เจ้านายสิบสองพินนา เพื่อตอบแทนการเข้ามาสวามิภักดิ์มาเป็นข้าขอบขัณฑสีมา และด้วยเหตุที่ไทยเป็น "...ประเทศใหญ่ จำจะต้องอนุเคราะห์ให้ตลอดไปจะได้สมที่เมืองน้อยมาพึ่งพิงเมืองใหญ่..."² และเป็นเหตุผลหลักกันให้ไทยเผชิญหน้ากับเชียงตุง ซึ่งเป็นศูนย์กลางที่มีอิทธิพลเหนือสิบสองพินนาอยู่ในเวลานั้น การสู้รบระหว่างไทยและเชียงตุง ในสมัยรัชกาลที่ 4 ไทยอยู่ในสภาพเสียเปรียบเนื่องจาก เชียงตุง กรุงเทพฯ อยู่ห่างไกลสิบสองพินนามากกว่าเชียงตุง ไทยจึงได้แก่เกณฑ์กองทัพจากหัวเมืองเหนือเท่านั้น ประกอบกับพม่าส่งกำลังส่วนหนึ่งมารวมรบ ทำให้ไทยต้องแพ้สงครามครั้งนี้ และไม่สามารถจะเข้าไปมีอิทธิพลในสิบสองพินนาต่อไป.

เชียงตุงกับการแทรกแซงทางการ เมืองภายในสิบสองพินนา

เมืองเชียงตุงเป็นเมืองที่อยู่ภายใต้อำนาจของพม่าเช่นเดียวกับสิบสองพินนา มีอาณาเขตติดต่อกับสิบสองพินนาทางทิศตะวันตก มีแม่น้ำสาละวินกั้นเขตแดนของเชียงตุงกับพม่าและเมืองอื่น ๆ ของรัฐฉานทางตะวันตก ทำให้เชียงตุงมีลักษณะที่แยกออก

¹ เรื่องเดียวกัน .

² พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นไชนนาทนเรนทร, จดหมายเหตุเรื่องทัพเชียงตุง (พระนคร : โรงพิมพ์พิมพ์ไทย, 2459), หน้า 9.

จากคินแค้นพม่า¹ นอกจากนั้นอำนาจจากพม่ามิสามารถเข้าไปควบคุมได้ การยอมรับอำนาจจากส่วนกลางก็เป็นไปอย่างหละหลวม² ดังนั้นเมื่ออังกฤษเข้ารุกราน และปกครองพม่าส่วนล่างตั้งแต่ พ.ศ. 2395 ยิ่งทำให้อำนาจของส่วนกลางเหนือเมืองแถบนี้ลดลงและแม้ว่าพม่าชนะสงครามกับไทยในศึกเชียงตุง พ.ศ. 2397 ที่เป็นผลทำให้พม่ายังคงรักษาสีทธิเหนือเมืองเชียงตุงรวมทั้งสิบสองปันนาไว้ได้ แต่อำนาจของรัฐบาลพม่าเหนือคินแค้นแถบนี้ก็เปลี่ยนแปลงไป ไม่สามารถควบคุมได้เข้มแข็งเหมือนก่อน พระเจ้ามินทงพยายามฟื้นฟูอำนาจขึ้นมาใหม่ด้วยการปฏิรูปประเทศด้านต่าง ๆ รวมทั้งการพยายามควบคุมและผูกพันหัวเมืองที่อยู่ห่างไกล เช่น หัวเมืองไทยใหญ่ ด้วยการแต่งงาน และการนำบุตรหลานของเจ้าเมืองตามหัวเมือง มาเป็นท้าวประกันในเมืองมณฑลเลย เมืองหลวงอยู่ก็ตามแต่ความพยายามดังกล่าวนี้ว่าได้ผลน้อยมาก เพราะปรากฏว่าพ่อเมืองบางเมืองแสดงความกระด้างกระเดื่องไม่ยอมรับอำนาจรัฐบาลส่วนกลาง เช่น กรณีเมืองแสนหวี กล่าวคือในช่วง พ.ศ. 2396 เมืองแสนหวีซึ่งเป็นหัวเมืองใหญ่ที่ยอมขึ้นต่อรัฐบาลกลางมาเป็นเวลานาน ได้ก่อกบฏตัวพระเจ้ามินทง และเรียกร้องของแบ่งแยกคินแค้นเพื่อเป็นรัฐอิสระปกครองตนเอง เป็นผลสำเร็จ ซึ่งแสดงถึงความอ่อนแอของรัฐบาลพม่า และกลายเป็นแนวทางให้เห็นหัวเมืองอื่น โดยเฉพาะหัวเมืองในรัฐฉานก่อกบฏต่อมาโดยที่พระเจ้ามินทงไม่สามารถแก้ไขปัญหาลำนี้ได้

ถึงกล่าวมาแล้วว่า รัฐบาลกลางของพม่าได้เข้ามามีบทบาทในการป้องกันเมืองเชียงตุงจากการรุกรานของไทยเป็นผลสำเร็จ แต่เมื่อเสร็จศึกเชียงตุงรัฐบาลกลางไม่สามารถคงอำนาจเหนือเชียงตุงไว้ได้ ประกอบกับเป็นระหว่างสงครามเชียงตุง รัฐใกล้เคียงเช่น รัฐสิบสองปันนาและคินแค้นของพวกเขาเล็ดทางตอนเหนือได้เข้าร่วมรบกับเชียงตุง ดังนั้นเมื่อเสร็จสงคราม เชียงตุงจึงเข้าไปมีบทบาทและแผ่ขยายอิทธิพลในคินแค้นเหล่านั้นมากขึ้น และเมื่ออำนาจรัฐบาลกลางที่มีเหนือหัวเมืองอ่อนแออย่างมาก เชียงตุงจึงขึ้นมา

¹ Soe Saimong Mangrai, The Shan State..., p.197.

² Ibid, p.103.

บทบาทและอำนาจทางการเมืองในหัวเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะสิบสองปันนา แทนที่รัฐบาลกลางของพม่าในเวลาต่อมา

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่ทำให้เชียงตุงมีบทบาทเด่นชัดขึ้นในดินแดนแถบนี้ กล่าวคือ การที่จีนลดบทบาทและอิทธิพลลงในบริเวณนี้รวมทั้งในสิบสองปันนา แม้ว่าจีนจะสามารถดำเนินการปราบกบฏ และความวุ่นวายอันเนื่องจากการแย่งชิงราชสมบัติในสิบสองปันนา ได้ก็ตาม แต่รัฐบาลกลางของจีนที่ปกครองในช่วงนี้ต้องเผชิญกับปัญหาการคุกคามจากอังกฤษและฝรั่งเศส ทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองจนถึงกับอังกฤษและฝรั่งเศสเข้ายึดกรุงปักกิ่งได้ใน พ.ศ. 2403 จึงส่งผลให้รัฐบาลท้องถิ่นของจีนที่ยุ่ยนานที่มีบทบาทอยู่ในสิบสองปันนา ต้องเสื่อมลงไปด้วย

จึงเห็นได้ว่า การเสื่อมอำนาจของรัฐบาลกลางของพม่าและการเสื่อมอำนาจของจีนที่ยุ่ยนานเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ทำให้เชียงตุงขึ้นมามีอิทธิพลในดินแดนแถบนี้ กล่าวคือ ในดินแดนระหว่างตะวันตกของแม่น้ำสาละวินไปจนถึงดินแดนบริเวณแม่น้ำโขง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองเล็มและสิบสองปันนา ก็จะได้เห็นได้จากในพ.ศ. 2400 เจ้าหม่อมสุจจวรรน เจ้าแผ่นดินเมืองเชียงรุ่งได้นำบรรดาการมาถวายมหาดานเจ้าเมืองเชียงตุง เพื่อขอกำลังมาช่วยปราบอุปราชาและมหาไชยเมืองทงยู่คิกกบฏในสิบสองปันนา ถึงสมัยมหาพรหม เป็นเจ้าเมืองเชียงตุง ในพ.ศ. 2401 ได้มีการเจริญสัมพันธไมตรีกับสิบสองปันนาและเมืองเล็มเป็นอย่างดี¹ นอกจากนี้ยังปรากฏว่า เจ้าหม่อมส้อเจ้าแผ่นดินเชียงรุ่ง (พ.ศ. 2409 พ.ศ. 2415) ได้แต่งงานกับนางเกียงหอมเจ้าหญิงเชียงตุง²

อำนาจและอิทธิพลของเชียงตุงที่มีต่อสิบสองปันนา ปรากฏอย่างเด่นชัดนับแต่ พ.ศ. 2420 เป็นต้นมา เมื่อเจ้ากองไท เจ้าเมืองเชียงแขงแข็งข้อต่อรัฐบาลกลางของพม่า ด้วยการถือสิทธิแต่งตั้งเจ้าแสงจากเมืองมัตไปเป็นเจ้าเมืองเชียงตุงแทนพม่า³ นอกจากนี้เจ้ากองไทจะขึ้นเป็นเจ้าเมืองเชียงตุง ในพ.ศ. 2424 นั้น เจ้ากองไทได้ขยายอำนาจออกไปยังดินแดนใกล้เคียงเมืองเชียงแขง คือ มีคำสั่งให้เมืองหน่อ (Monghro) ไปตั้งถิ่นฐานในเมืองสิงห์และเมืองเชียงแสนในพ.ศ. 2420 และพ.ศ. 2421 เจ้ากองไท

¹ Sao Saimong Mangrai, The Fudong Chronicle...., p 268.

² เจ้าหน่อคำ 4 หมื่นนา (เมืองแซ่), หนังสือพิมพ์พื้นเมือง..., หน้า 62.

³ Sao Saimong Mangrai, The Padaeng Chronicle..., 268.

ยกกองทัพมาปิดเมืองเดิมและรองลิก (Rong Lik) ซึ่งเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยข้าว¹ อีกทั้งเชียงตุง ยังยกทัพไปโจมตีสิบสองปันนาในพ.ศ.2424 เนื่องจากเจ้านม่อมแสง เจ้าแผ่นดินสิบสองปันนาสวามีภักดีต่อพม่า

อำนาจทางการเมืองของพม่าหมกอิทธิพลในสิบสองปันนาอย่างเด็ดขาดในสมัยพระเจ้าธิบอ ซึ่งสมัยดังกล่าวนี้ ได้เกิดความระส่ำระสายภายในราชสำนักมาก เนื่องจากพระเจ้าธิบอได้ทำการจับกุมและฆ่าบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางเป็นอันมาก รวมทั้งพระมเหสีที่เป็นเจ้านิยเมืองนายน เป็นเหตุให้เมืองนายน่วมกับเมืองหนองและ ลอกซอก เป็นกบฏต่อพม่าและโจมตีทหารพม่าที่ประจำอยู่เมืองนายน

เมืองนายนเป็นกบฏครั้งนี้ แสดงให้เห็นว่า อำนาจของพม่าที่จะควบคุมรัฐชนวนั้นหมดไป เนื่องจากเมืองนายนเป็นเมืองศูนย์กลางการปกครองรัฐชานของพม่าและเมื่อพม้ายกทัพมาโจมตี เจ้าเมืองนายน เจ้าเมืองหนอง และเจ้าเมืองลอกซอกจึงหนีไปเชียงตุง ร่วมกับทำสงครามกับพม่าในพ.ศ.2427 ในปีเดียวกันนี้เจ้ากองไทแห่งเชียงตุง เป็นผู้นำเมืองไทยใหญ่ต่าง ๆ ทั้งพันธมิตรร่วมกันเรียกว่า *Limbin League* เพื่อล้มล้างพระเจ้าธิบอและสนับสนุนให้เจ้าเมืองลิบบินเป็นกษัตริย์แทน² เมืองสำคัญ ๆ ที่เข้าร่วมกับเชียงตุง เช่น เชียงแขง เมืองนายน เมืองลิน เมืองบิน และเชียงรุ่ง เป็นต้น³ พันมิตรร่วมกันนี้สิ้นสุดลงเมื่ออังกฤษยกทัพมาตีเมืองของหัวขี้ไตในพ.ศ.2420

และเมื่ออังกฤษยึดครองพม่าทั้งหมดรวมทั้งเมืองเชียงตุง เมื่อ พ.ศ.2421 ถือเป็นการสิ้นสุดอำนาจทางการเมืองทั้งพม่าและเชียงตุงที่มีใน สิบสองปันนา

ความสัมพันธ์ระหว่างสิบสองปันนากับไทยและเชียงตุงที่กล่าวมานี้ สิบสองปันนาอยู่ในสถานะอ่อนแอที่กองทัพอิทธิพลหรือบารมีจากศูนย์กลางไกลเคียงเข้ามาเกือหนุนอำนาจกษัตริย์ ตลอดจนสนับสนุนให้สิบสองปันนาคงอยู่ได้โดยไม่ตกเป็นของศูนย์กลางใด ศูนย์อำนาจหนึ่ง จารึกดังกล่าวนี้เห็นได้อย่างชัดเจน เมื่อจีนและพม่าที่เคยอยู่ในฐานะเมืองพ้อ เมืองแม่ของสิบสองปันนา ไม่สามารถแสดงบทบาทเดิมได้ สิบสองปันนาจึงพยายามอิงเข้ากับศูนย์กลางอื่น ๆ เช่น ไทย เชียงตุง เป็นต้น

¹Ibid., p.270.

²Ibid., p.III.

³Ibid., p.IIO.

การแข่งขันทางการค้าและทางการ เมืองระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสในดินแดนตะวันตกเฉียง
ใต้ของจีน ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 25

ความมั่งคั่งของสินค้าต่างๆภายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นแรงผลักดันที่
ทำให้ตะวันตกพยายามจะเข้ามาแข่งทางการค้า เพื่อสร้างความมั่งคั่งจากผลกำไร ดินแดน
ทางตะวันตกเฉียงใต้เป็นบริเวณซึ่งมีสินค้าที่เป็นที่ต้องการของตะวันตกมากบริเวณหนึ่ง ที่ท้าทาย
ให้เกิดการขยายตัวของตะวันตกในบริเวณแถบนี้

ความสำคัญทางการค้าของดินแดนทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน

ดินแดนทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีนอันได้แก่ ยูนนาน เชียงตุง สิบสองปันนา
เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ยูนนานนั้นนับว่าเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มา
ตั้งแต่สมัยโบราณ ดังจะเห็นได้ว่า รัชสมัยของจีนสมัยโบราณคือพระเจ้าจิ้งซีฮ่องเต้ (ครอง
ราชย์ระหว่าง พ.ศ. 297 - พ.ศ. 333) ยกพล 50,000 คน ลงไปปราบปรามดินแดนทาง
ภาคใต้ เพื่อต้องการเพชร ไช่มุก งาช้าง สัตว์ชนิดแปลกๆ ตลอดจนสินค้าหลากหลายชนิดในดินแดน
เหล่านั้น¹ ภัยพิบัติที่ดินแดนนี้มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจอย่างมาก ทำให้รัฐบาลกลาง
ของจีนพยายามที่จะเข้าครอบครองดินแดนนี้ไว้ แม้ว่าอยู่ห่างไกลจากรัฐบาลกลางเพียง
โลกก็ตาม

ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ในสมัยราชวงศ์ซ่งซึ่งตอนปลาย ยูนนานยังคงเป็นแหล่ง
ทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ เต็มไปด้วยสินค้าและทรัพยากรธรรมชาติ ที่ตะวันตกโดยเฉพาะ
อังกฤษและฝรั่งเศสต้องการ ในระยะนี้สินค้าออกที่สำคัญของยูนนานคือ ฝิ่น

ฝิ่น นับเป็นสินค้าที่สำคัญมากของเขานี้ ปรากฏหลักฐานใน พ.ศ. 2448 ว่า
มีชาวเขาหลายเผ่าและชาวจีนฮั่นบางพวกมีอาชีพปลูกฝิ่นขาย เมืองที่สำคัญคือ เมืองฮิง²
ฝิ่นเหล่านี้เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยว จะมีพ่อค้าชาวจีนฮั่นนำกองคาราวานมาค้าต่างๆ

¹ Archibald R. Colquhoun, The Overland to China (London: Harper & Brother, 1900), p. 387.

² บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา, หน้า 323 - 326.

มากกว่านั้น เพื่อนำไปขายยังรัฐฉานของพม่า ชายแดนอินโดจีน และไทย¹

ใบชา เป็นสินค้าออกที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่มีมากในเขตนี้ โดยเฉพาะในเมืองต่างๆ ของสิบสองปันนา ใบชาจากเมืองชู่เอ๋อที่เรียกกันว่า ใบชาชู่เอ๋อ เป็นใบชาที่นิยมรับกันว่ามีคุณภาพที่ดีที่สุด ทางด้านตะวันออกของสิบสองปันนาเป็นบริเวณที่มีการทำไร่ใบชามากที่สุด เมืองที่มีการปลูกชามากคือ เมืองฮิ่ง เมืองนี้ผลิตใบชาประมาณ 200 ม้าต่างคอปี้ อีกเมืองคือ เมืองดำ ซึ่งเป็นเมืองที่มีใบชาเป็นสินค้าสำคัญที่สุด ชื่อเมืองหมายถึง ใบชานั้นเอง (ดำ เป็นภาษาของชาวไตชื่อ แปลว่า ใบชา)²

เกลือ เป็นสินค้าที่มีความสำคัญและมีมากในบริเวณนี้ ในยุคนานปรากฏว่ามีข่เกลือประมาณ 50 ข่³ นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามีข่เกลือเป็นจำนวนมากในเขตสิบสองปันนา เมืองสำคัญที่มีข่เกลืออยู่มากคือ เมืองบ่อแฮ่ ซึ่งประชาชนชาวเมืองนี้ผลิตเกลือเป็นอาชีพหลัก โดยมีกองคาราวานเข้ามารับซื้อเกลือ เพื่อนำไปขายยังเมืองต่างๆ "...ในฤดูทำเกลือสินเธาว์ เมืองบ่อแฮ่จะเต็มไปด้วยม้าต่างและวัวต่างของพ่อค้าหัวเมือง ซึ่งเดินทางมาซื้อเกลือไปจำหน่ายยังเมืองเชียงรุ่ง เมืองหลวง เมืองพง เมืองดำ เมืองล่าและเมืองฮิ่ง..."⁴

ฝ้าย เป็นสินค้าอีกชนิดหนึ่งที่มีมากในภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐฉานและพม่า⁵ เป็นสินค้าที่ตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษต้องการมาก

นอกจากสินค้าดังกล่าวนี้ ยังพบว่ายังมีสินค้าอีกหลายชนิดที่เป็นสินค้าออกที่สำคัญของบริเวณนี้ โดยมีกองคาราวานเป็นผู้นำออกไปขายยังเมืองต่างๆ สินค้าเหล่านี้ ได้แก่ ฝ้ายไหม เหล็ก ทองแดง เป็นต้น⁶

เมืองต่างๆในบริเวณทางตอนใต้ของจีนเหล่านี้ นอกจากจะเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าแล้ว ยังเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าอีกด้วย เช่น เมืองเชียงตุง โดยเป็น

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 324.

³ Archibald R. Colquhoun, The Overland to China, p. 287.

⁴ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา, หน้า 424.

⁵ E.H. Patker, China....., p. 145.

⁶

Holt S. Hallet, A Thousand Miles on a Elephant in Shan State (London: The Royal Asiatic Society, 1940), p. 172.

เมืองทางผ่านของกองคาราวานไปยังดินแดนส่วนต่างๆดังนี้คือ

เส้นทางการค้าจากยูนนานไปเชียงตุง ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าที่สำคัญของ
รัฐฉาน จากเชียงตุงมีทางแยกเข้าไปติดต่อยังศูนย์กลางการค้าย่อยซึ่งเป็นแหล่งผลิตสินค้า
สินค้าสำคัญของเชียงตุงคือ ผ้าฝ้าย ตะกั่ว กาม เหล็กแท่ง ครั่ง ไบซา และเงิน¹

เส้นทางจากยูนนานไปเชียงใหม่ อันเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญทางตอนเหนือ
ของไทย มีกองคาราวานจากที่ต่างๆในแถบยูนนานนำสินค้าลงมาขาย และซื้อสินค้าจาก
เขตนอกขึ้นไปขาย และจากเชียงใหม่จะมีทางแยกไปยังเมืองต่างๆที่เป็นแหล่งผลิตและ
รับซื้อสินค้า เช่น ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน²

เส้นทางจากยูนนานไปมะละแหม่ง มะละแหม่งเป็นเมืองท่าและศูนย์กลางการค้า
ที่เพิ่งมีความเจริญและเพิ่มพูนความสำคัญอย่างยิ่งในช่วงสงครามระหว่างอังกฤษและพม่าครั้งแรก
คือใน พ.ศ. 2369³

สำหรับเชียงรุ่ง เป็นเมืองในเส้นทางการค้าจากยูนนานไปยังเมืองต่างๆทางตอน
ใต้คือ ในเขตทางตอนเหนือของไทยและเมืองศูนย์กลางการค้าต่างๆในรัฐฉานตอนใต้ เช่น
เชียงตุง หมอกใหม่ เป็นต้น นอกจากนั้นเชียงรุ่งยังเป็นศูนย์กลางการค้าของสิบสองพันนาด้วย
ในดินแดนสิบสองพันนามีสินค้าหลายชนิดที่เป็นที่ต้องการของตลาดภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ไบซา อันทำให้สิบสองพันนาเป็นดินแดนที่มีความเจริญทางการค้าพอสมควร เพราะมีพ่อค้าจาก
ที่ต่างๆโดยเฉพาะจีนฮ่อเดินทางผ่านเข้ามาค้าขาย และเข้ามาบุกขาคสินค้าบางชนิด เช่น
สินค้าไบซา เป็นต้น

Holt S. Hallett ซึ่งเป็นข้าราชการของอังกฤษ ที่เดินทางขึ้นไปสำรวจเส้น
ทางเพื่อสร้างทางรถไฟในประมาณ พ.ศ. 2432 กล่าวว่า ในเขตนี้เป็นทางผ่านของกองคาราวาน
สินค้ามาก เพื่อลงไปยังเขตทางตอนเหนือของไทย

...มีพ่อค้า 10 หรือ 12 คน กองคาราวานต่อประมาณ 60 หรือ 70 ตัว
เดินทางจากเมืองคาสีในยูนนาน ผ่านเชียงรุ่งและเชียงตุงไปยังเชียงใหม่ นำสินค้าต่างๆ
ซึ่งมีมูลค่าประมาณ 12,000 ถึง 15,000 กอถลาร...⁴

¹ Ibid., p. 213.

² Ibid., p. 210 - 215.

³ Dorothy Woodman, The making of Burma, p. 109

⁴ Holt S. Hallett, A Thousand miles on ..., p. 172

วิธีการค้าขายในเขตทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ส่วนใหญ่จะมีกองคาราวานรับซื้อสินค้า โดยใช้ พ่อ ม้า วัว และช้าง เป็นพาหนะและบรรทุกสินค้าที่สะดวกเหมาะแก่ภูมิประเทศบริเวณนี้ ที่มีลักษณะเป็นเมืองที่อยู่ในที่ราบระหว่างภูเขา และที่ราบเชิงเขา กองคาราวานเหล่านี้ ส่วนใหญ่จะเป็นพวกจีนฮ่อ โดยทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลางเข้าไปรับซื้อสินค้า จากแหล่งผลิตออกมาสู่ตลาดภายนอก และซื้อสินค้าที่เห็นที่ต้องการเข้าไปขายอีกต่อหนึ่ง พงกจีนฮ่อซึ่งเป็นกองคาราวานเหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นจีนมุสลิมที่อาศัยอยู่ในเขตยูนนาน ปรากฏหลักฐานว่า ประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 25 พวกนี้ร่ำรวยมากและสามารถผูกขาดการค้าทางบกซึ่งเป็นเส้นทางการค้าเพียงทางเดียวที่จะติดต่อกับกลุ่มชนในแถบภูเขาได้

กองคาราวานจีนฮ่อส่วนมากจะตั้งถิ่นฐานอยู่ตามเมืองใหญ่ศูนย์กลางการค้า ตลอดจนตามเส้นทางการค้าที่สำคัญ² รวมทั้งเขตผลิตสินค้าต่างๆ เช่น ในสิบสองพันนา พ่อค้าจีนฮ่อมีบทบาทในการกว้านซื้อสินค้าใบชาตามหมู่บ้าน แล้วนำไปขายให้แก่จีนซึ่งตั้งศูนย์กลางรับซื้ออยู่ที่เมืองซือเหมา จากหลักฐานที่ปรากฏใน พ.ศ. 2434 เห็นได้ชัดว่า พ่อค้าชาวจีนฮ่อเหล่านี้ ตั้งหลักแหล่งแน่นอนอยู่ที่เมืองอู่ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นสถานที่รับซื้อสินค้าใบชาและผลิตผลของท้องถิ่น แล้วนำไปขายต่อยังเมืองซือเหมา³ และจากบันทึกการสำรวจของ ม.ม. ปาวิ กล่าวว่ามีพวกจีนฮ่อวางกลุ่มทำไร่ชาเองด้วย⁴ นอกจากนี้บางกลุ่มยังทำหน้าที่ผูกขาดสินค้าบางอย่าง เช่น สินค้าเกลือ

...พ่อค้าชาวจีนฮ่อได้ประมวลผูกขาดจากรัฐบาลจีนมา แล้วมอบให้ชาวไคล้อเมืองบ่อแฮ จักทำอีกต่อหนึ่ง โดยเก็บเอาจากผู้ทำครั้งหนึ่ง เช่น เกลือ 1,000 ก้อน ได้ 600 ก้อน...การเสียภาษีให้แก่ชาวจีนฮ่อเจ้าของเตา...⁵

¹C.P.Fitzgerald, The Southern Expansion..., p. 69.

²Ibid.

³Fred W. Carey, "Journeys in the Chinese Shan States",

p. 512.

⁴MM.Pavie, Mission Pavie , p. I29.

⁵บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองพันนา, หน้า 425 - 426.

พ่อค้าชาวจีนฮอเนิมไซ มาค้าง หือค่าง มากกว่าวิ้ว เพราะเดินไค้เร็วกว่าและสะดวกต่อการเดินทางไปค้าขายในระยะทางไกลซึ่งต้องเดินไปตามเขาต่างๆ จากบันทึกของ Richardson ใน พ.ศ.2380 กล่าวว่า "...ไค้ทุกคู้ยกับหัวหน้ากองคาราวานของจีน 2 คน ซึ่งพวกเขามีความหวังมานานที่จะไปมะละแหม่ง และเมื่อถูกเชิญให้ไปค้าขายที่นั่น ไค้โดยไค้การรับรองถึงความปลอดภัยในการเดินทางแล้ว พวกเขาจะออกไปอย่างแน่นอนในฤดูหน้า..."¹ ต่อมาในปลาย พ.ศ.2397 กองคาราวานจีนก็เข้าไปค้าขายถึงมะละแหม่ง² และจากหลักฐานของอาณาจักรลานนาไทย กล่าวถึงการเดินทางเข้ามาค้าขายของกลุ่มพ่อค้าจีนฮอในอาณาจักรลานนาไทย³

จากสภาพการค้าขาย สินค้าต่างๆที่ปรากฏในเขตตะวันออกเฉียงใต้ มีนัยสำคัญอย่างหนึ่งคือการขยายตัวเข้ามามีบทบาทของชาติตะวันตกในบริเวณนี้

การขยายตัวทางการค้าและการเมืองของอังกฤษและฝรั่งเศส ในดินแดนตะวันตกเฉียงใต้ของจีน

ผลกำไรจากการค้าขายที่จีนทำให้ชาวตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศส เดินทางเข้ามาค้าขายในจีน ทั้งสองชาติพยายามที่จะสร้างผลกำไรจากการค้ากับจีน มีความพยายามในการหาเส้นทางการค้าใหม่ที่จะเข้าไปยังจีนให้สะดวกยิ่งขึ้น ตลอดจนพยายามที่จะกีดกันการค้าขายโดยตรงกับญวนนาน ซึ่งเป็นแหล่งสินค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งที่จะส่งสินค้าไปยังเมืองท่าของจีน

อังกฤษเป็นชาติตะวันตกชาติแรกที่เดินเข้ามาในบริเวณนี้ ทั้งไค้กล่าวมาแล้วว่าแล้วว่า ในการทำสงครามระหว่างอังกฤษและพม่า ครั้งที่ 2 นั้น อังกฤษไค้บริเวมทางตอนล่างของพม่าทั้งหมด และอาจจะเป็นไปได้ว่า จากการค้าของอังกฤษในจีนที่มีปัญหา

¹T.E.MacLeod, "Abstract Journal of an Expedition to Kiang Hung... Kiang Hung.....", p.999.

²Dorothy Woodman, The Making of Burma, p.105.

³กฎหมายลานนาไทย ภาคปริวรรตคำศัพท์ 2 (เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยา และมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2518) , หน้า 18.

จากการต้องแข่งขันกับตะวันตกชาติอื่น ตลอดจนกฎระเบียบของการค้าภายในจีน เป็นเหตุ
 ผลสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้อังกฤษพยายามหาทางติดต่อกับญวนนาน ซึ่งเป็นแหล่งการค้าที่สำคัญ
 ทั้งที่กล่าวมาแล้ว ตลอดจนพยายามเข้าไปติดต่อกับศูนย์กลางการค้าย่อยในบริเวณทางตะวัน
 ตกเฉียงใต้ของจีน ซึ่งจะเห็นจากความกระตือรือร้นของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย มีการพิมพ์
 แผนที่แสดงให้เห็นว่าอาจจะมียุทธนโปเลียนไปยังแคว้นญวนนานได้ จึงมีการสำรวจมากมาย และรวบรวม
 ข่าวสาร เกี่ยวกับเรื่องนี้¹

เมื่ออังกฤษได้รับชัยชนะในสงครามครั้งที่ 1 และตามด้วยสนธิสัญญาไป ในปี
 พ.ศ. 2369 ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น และในปลายปีนั้น คือ ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.
 2369 ใ้มีการทำหนังสือสัญญาการค้าขายระหว่างพม่าและในกรุงอังวะ ซึ่งสาระสำคัญของ
 หนังสือระบุว่า "...กษัตริย์พม่าอนุญาตให้พ่อค้าอังกฤษและบริษัทอินเดียตะวันออกขององ
 ทัพ อังกฤษ อนุญาตให้พ่อค้าพม่าไปมาค้าขายอย่างเสรีในทั้งสองประเทศนั้น..."² จาก
 สาระของหนังสือสัญญาการค้าขายฉบับนี้ แสดงให้เห็นถึงความมีอิสระของพ่อค้าอังกฤษใน
 การเดินทางเข้าไปค้าขายยังที่ใดก็ได้จากนั้น อังกฤษก็เริ่มส่งคนขึ้นไปสำรวจเส้นทาง
 ค้าในเขตทางตอนบน เพื่อติดต่อกับจีนและศูนย์กลางการค้าย่อย โดยเดินทางขึ้น
 ไปในรัฐฉาน ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของพม่า ทางตะวันตกเฉียงใต้ของญวนนาน และทาง
 ตอนเหนือของไทย โดยในระหว่าง พ.ศ. 2397 - พ.ศ. 2398 ชาวดวงอังกฤษใน
 ฐานะาวสาร ได้ส่งข้าราชการ 2 คน คือ ร้อยเอก คัมบลิว ซี แมคเคลอด (W.C.
 Macleod) เดินทางไปยังเชียงใหม่ เชียงตุง และเชียงรุ่ง และ ดร. ดี ริชาร์ดสัน
 (Dr. D. Richardson) เดินทางสำรวจ ผ่านกินแดนของกระเหรี่ยงไปยังเมืองนาย
 เติงขึ้นไปถึงเมืองยองหัวย และเมืองมณฑลเสย³

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ คี.จี.อี. ฮอลด์ , ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ , หน้า 752-

753.

² พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ , พระราชพงศาวดารพม่า
 หน้า 45 .

³ Sir Saimong Mangrai , The Shan State... , p 81-82.

ในการสำรวจเส้นทางการค้าในครั้งนี้ พบว่า อังกฤษได้พยายามเข้าไปติดต่อกับศูนย์กลางการค้าย่อยตามเมืองต่าง ๆ ทั่ว ซึ่งจะเห็นได้จากรายงานการสำรวจของ Macleod กล่าวว่

...เมืองต่าง ๆ ในรัฐฉานที่ได้เดินทางผ่านนั้น ไคยีนต์ที่จะทำการค้ากับอังกฤษ... ถึงแม้ว่าความต้องการสินค้าของอังกฤษในรัฐฉานจะยังคงมีความจำกัดอยู่ก็ตาม แต่อังกฤษสามารถไคโยชากลับมา นอกเหนือจากสินค้าอื่นของจีน...¹

จากรายงานฉบับนี้ นอกจากแสดงให้เห็นถึงการเข้าไปติดต่อกับศูนย์กลางการค้าย่อยแล้ว ยังแสดงให้เห็นหากอังกฤษสามารถติดต่อกับดินแดนต่าง ๆ ได้ ก็จะทำให้อังกฤษได้ผลประโยชน์ทางการค้ามากขึ้น ความต้องการทำการค้ากับญวนเพิ่มขึ้น หลังจากที่ยังกฤษยึดครองพม่าทางตอนล่างได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2395 ทั้งจะเห็นได้จากในปี พ.ศ. 2403 ทอการค้าของอังกฤษที่เมืองแมนเชสเตอร์ เชื่อว่าภาคตะวันตกของจีนจะเป็นตลาดการค้าฝ่ายเป็นอย่างดีให้กับอังกฤษ จึงขอให้รัฐบาลเปิดการค้าระหว่างเมาะลำเอ็งกับญวน² และในปี พ.ศ. 2412 อังกฤษก็ประสบผลสำเร็จในการจัดตั้งผู้แทนอังกฤษที่เมืองบามา ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของรัฐฉาน ใกล้พรมแดนตะวันตกของจีน³

การขยายตัวเข้ามาของอังกฤษในเขตนี้ ส่วนหนึ่งได้รับแรงผลักดันจากพวกพ่อค้าเอกชนด้วย กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2407 พ่อค้าอังกฤษประมาณ 58 คน ร่วมกันยื่นต่อรัฐบาลอังกฤษเพื่อขอทำการค้าในญวน และในปีต่อมา คือในปี พ.ศ. 2408 วิศวกรชาวอังกฤษ คือ J.M. William ไคยีนหนังสือต่อรัฐบาลอังกฤษ ขอสร้างทางรถไฟระหว่างเมืองเซียงรุ่ง และร่างกุ้ง เพื่อผลประโยชน์ทางการค้า ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวนี้

¹ Ibid , p 82.

² คี.จี.อี. ฮอลด์ . ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2 , หน้า 754 .

³ เรื่องเดียวกัน .

ได้รับอนุมัติจากรัฐบาลอังกฤษที่อื่นเทียบ ดังนั้นในปี พ.ศ. 2410 รัฐบาลอังกฤษได้อนุญาตให้ William และคนอื่น เริ่มทำรังวัดจากเมืองย่างกุ้งไปจนถึงชายแดนพม่า ทางตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นดินแดนที่อยู่ในเขตปกครองของอังกฤษ¹

ในขณะที่ทางรัฐบาลอังกฤษพยายามจะสร้างทางรถไฟขึ้นไปยังยูนนานนั้น ทางฝรั่งเศสก็เริ่มขยายตัวเข้ามาในเขตดินแดนนี้เช่นกัน นโยบายของฝรั่งเศสในการขยายเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็คือ ต้องการขยายลัทธิอาณานิคมในเวียตนาม และกัมพูชา² และต้องการผูกขาดการค้าในยูนนานเช่นกัน ฉะนั้น ในปี พ.ศ. 2409 ฝรั่งเศสเริ่มทำการสำรวจโดยการนีเออร์³ ซึ่งเขากับคณะได้สำรวจแม่น้ำโขง เดินทางเข้าไปจนถึงเมืองคาส์ซู ฝรั่งเศสคิดว่าถ้าหากควบคุมแม่น้ำโขงได้ จะทำให้สามารถควบคุมยูนนานได้ ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2410 ฝรั่งเศสจึงเข้ายึดปากแม่น้ำโขงโดยเข้าควบคุมเขมร ซึ่งทำให้ฝรั่งเศสสามารถปกครองแม่น้ำโขงทางตอนต่างได้⁴

แต่ความหวังของฝรั่งเศสไม่ประสบผลสำเร็จ ทั้งนี้เพราะ จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2409 นั้นพบว่า แม่น้ำโขงไม่สามารถใช้เป็นเส้นทางการค้าได้⁵ สามารถเดินทาง

¹Chang Ch'eng Sun , "Sino - Burmese Frontiers Problems" , Yenching Journal of Chinese Studies , Monograph Series 15 (Peiping China : Harvard - Yenching Institute Yenching University, 1937), p100.

²J. Chandren , The Burma - Yunnan Railway :... , p 2 .

³ฟรานซิส การนีเออร์ เป็นนายอำเภอกุแลโซเดินทางเมืองไซ่ง่อน และเคยร่วมปฏิบัติงานอยู่ในคณะของพลเรือเอกชารเนร์ในสงครามกับจีน ถูก คี.จี.อี. ฮอดล์ , ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2 . หน้า 795.

⁴J. Chandran , The Burma - Yunnan Railway :... , p 3.

⁵Dorothy Woodman , The Making of Burma , p 197.

เข้าไปทำการค้าในยูนนานได้โดยอาศัยแม่น้ำแคว ฝรั่งเศสจึงพยายามยึดครองตั้งเกีย¹

จากการขยายตัวขึ้นมาของฝรั่งเศสทำให้เกิดการพกกัน ระหว่างตะวันตก 2
ชาติ อังกฤษจึงพยายามหลีกเลี่ยงการปะทะกับฝรั่งเศส ทั้งจะเห็นได้จากที่ Fytche
(ซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐบาลที่เมืองร่างกุ้ง) ขอร้องให้รัฐบาลหยุดทำรังวัดในเส้นทางร่างกุ้ง
และเชียงรุ่ง แต่หันมาสำรวจเส้นทางจากร่างกุ้งมายังบาโมและคำหลัดแทน² ทั้งนี้ ในปี
พ.ศ. 2411 คณะทำรังวัดประมาณ 100 คนเศษ เริ่มออกเดินทางจากเมืองอังวะ ผ่าน
บาโมมายังคำหลัด เส้นทางไม่สู้จะสะดวกนักเพราะบางหัวเมืองตกอยู่ในอำนาจของพวกมูส
ลิม คณะสำรวจชาวอังกฤษต้องเสียของกำนัลมากมาย เพื่อขอความสะดวกในการเดินทาง³
หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2417 อังกฤษได้ยื่นข้อเสนอขอเข้าไปทำการค้าที่ยูนนาน และชำระ
หลวงเงินในเขตยูนนานอนุญาตการค้าขอ ชาวอังกฤษประมาณ 153 คนก็เริ่มเดินทางเข้า
ยูนนานทันที ทั้งนี้ กองพลอังกฤษที่มักถึงก็ไคให้สามชื่อ Margary และบุกไปต้อนรับบุคคล
เหล่านี้ยังมีมณฑลยูนนานด้วย การเข้ามาสู่ยูนนานของชาวอังกฤษครั้งนี้ ไคก็ก่อให้เกิดความ
หวาดกลัวต่อชาวเมืองข้างและเป็นเหตุใหม่ในความระแวงไปต่าง ๆ นานา และในขณะเดียวกัน
ก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้อังกฤษได้โอกาสขยายอำนาจยึดครองดินแดนทางตอนใต้ของจีน
ด้วย กล่าวคือ

สาม Margary ของอังกฤษได้ถูกฆ่าตายในเขตยูนนาน⁴ ซึ่งทำให้ชาวอังกฤษ
เจ็บแค้นใจนัก ทั้งนี้ เพราะอังกฤษปรักปรำจีนว่าเป็นข้าราชกรมณฑลยูนนานฆ่าตาย และ
ถือถือเป็นสาเหตุในการขยายอำนาจบีบบังคับจีนให้เปิดเมืองทำการค้ามากขึ้น และขอให้รัฐ-
บาลจีนสอบสวนคดีนี้เป็นพิเศษ และผลสุดท้ายการตายของ Margary เป็นสาเหตุทำให้
จีนกับอังกฤษเซ็นสัญญา Opium Convention ในพ.ศ. 2423 ในสัญญาที่มีความสำคัญ

¹ J. Chandran , The Burma - Yunnan Railway :..., p 7.

² Chang Ch'eng Sun , "Sino-Burmese Frontier Problems", p102.

³ Ibid.

⁴ Ibid.

3 ตอน ดังนี้

...ตอนแรก มีข้อตกลง 8 ข้อ และข้อตกลงนี้ครอบคลุมไปถึงการติดต่อกับการค้าระหว่างมณฑลยูนนานและพม่า และการตั้งสถานกงสุลในเมืองคำหลี่ และการชกใช้เงินค่าปรับนี้ให้แก่อังกฤษ รวมทั้งให้ทางจีนส่งข้าราชการตัวแทนไปยังประเทศอังกฤษ เพื่อขอขงภัยต่อรัฐบาลอังกฤษด้วย (เรื่องการตายของ Mercury)

ตอน 2 แบ่งออกเป็น 3 ข้อ เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับเมืองท่าและศูนย์กลางการค้าต่าง ๆ ให้ตั้งสถานสำหรับสอบสวนคดีความ ให้ผู้สอบสวนใช้กฎหมายของผูถูกกล่าวหา มาตัดสิน

ตอน 3 แบ่งออกเป็น 7 ข้อ ให้เปิดเมืองฉงชิ่ง อี้ซิง อวุนโจว อู่ฉู่ และเป่ย์ไฮ้ 5 เมืองท่าเป็นเมืองศูนย์กลางการค้า และให้บริเวณของท่าการค้าเหล่านั้นเป็นเขตแบ่งแดน ไม่ให้เก็บภาษีจากการค้าของชาวตะวันตก นอกจากนั้นยังมีข้อตกลงอีกว่า ให้อนุญาตให้ชาวอังกฤษเดินทางจากเมืองหลวงของจีนหรืออินทโยคีเข้าสู่ชิเบก เพื่อทำการค้าได้...¹

จากสนธิสัญญาฉบับนี้ ทำให้อังกฤษสามารถเข้ามาตั้งสถานกงสุลที่เมืองคำหลี่หรือคำลีฟูไค์ และอนุญาตให้อังกฤษเดินทางบกจากปักกิ่งไปอินทโยคีเข้าสู่ชิเบกไค์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า อังกฤษสามารถติดต่อกับศูนย์กลางการค้าย่อย ๆ ที่มีความมั่งคั่งในเขตเส้นทางการค้าบกได้อย่างเสรี

อาจกล่าวได้ว่า ในระยะแรกการขยายตัวของอังกฤษและฝรั่งเศสเข้ามาในทางภาคตะวันตกเฉียงใต้ของจีนนั้น ยังมีไค้ปัญหาขัดแย้งกันเท่าใดนัก อังกฤษพยายามผลักดันที่จะปะทะกับฝรั่งเศสอย่างมากตั้งที่กล่าวมาแล้ว ทั้ง 2 ชาติเริ่มมาปะทะกันขึ้นเมื่อมีการทำสัญญาการค้ากันระหว่างพม่าและฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2428 ซึ่งสาระของสนธิสัญญามีใจความดังต่อไปนี้

¹Ibid., p 103.

1. หน้าที่ของอนุญาภิบาลไฟรั้งเสสสร้างทางรถไฟ จากเมืองหลวงพม่าผ่านมณฑล
เดย์ เดย์ต่อไปจนถึงเส้นทางรถไฟของกินแค้นทางคอนไตซ์ของพม่า ซึ่งเป็นกินแค้นใน
ครอบครองของอังกฤษก่อสร้างทิ้งไว้
2. ไฟรั้งเสสตั้งธนาคารของฝรั่งเศสที่เมืองหลวง
3. เรื่องการทหารของพม่าทั้งหมด ต้องไฟรั้งเสสเป็นผู้ดูแล¹

จากสัญญาฉบับนี้ แสดงให้เห็นถึงการเข้ามาแข่งขันการค้าของฝรั่งเศสในกิน
แค้นที่อังกฤษมีอิทธิพลอยู่โดยพม่ายินยอม ยิ่งไปกว่านั้นฝรั่งเศสยังมีข้อตกลงกับพม่ามาตั้ง
แต่ในปี พ.ศ. 2437 โดยพม่ายอมยกกินแค้นรัฐฉานที่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำ
โขงให้แก่ฝรั่งเศส² ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้อังกฤษยึดพม่าคอนแมน ในปี
พ.ศ. 2438 นอกเหนือจากการป้องกันผลประโยชน์ของตนเองคือ ป่าไม้ในพม่า

ประมาณปี พ.ศ. 2423 ฝรั่งเศสกำลังขยายอำนาจเข้ามาถึงฝั่งตะวันออกมา
ทางแม่น้ำโขง ประกอบด้วยแนวความคิดที่เป็นอิสระ คือเป็นไมตรีกับตะวันตกชาติอื่น ๆ
ทำให้อังกฤษเข้ายึดครองพม่าคอนแมนในปี พ.ศ. 2428 การที่อังกฤษสามารถยึดครอง
พม่าคอนแมนนี้ไม่เพียงแต่ทำให้อังกฤษเข้าไปมีความสัมพันธ์กับญวนนานเท่านั้น แต่อังกฤษ
ยังสามารถขยายอิทธิพลเข้าไปสู่กินแค้นคอนแมนทางแม่น้ำโขงด้วย และในขณะนั้น ฝรั่งเศส
ซึ่งยึดครองตั้งเกี่ยวไถ่นั้น ก็ขยายอำนาจออกไปยังลาว ซึ่งเป็นกินแค้นที่อยู่ติดกับ
แม่น้ำโขงคอนแมน

จากสัญญาฉบับนี้ แสดงให้เห็นถึงการพยายามเข้ามาของฝรั่งเศสเพื่อแข่งขัน
ทำการค้ากับอังกฤษในคอนไตซ์ของจีน ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้อังกฤษเข้ายึดครองพม่า
คอนแมนในปี พ.ศ. 2428 การที่อังกฤษสามารถยึดครองพม่าคอนแมนนี้ ไม่เพียงแต่ทำให้
อังกฤษเข้าไปมีความสัมพันธ์กับญวนนานเท่านั้น แต่อังกฤษยังสามารถขยายอิทธิพลเข้า

¹ Dorothy Woodman , The Making of Burma , p 297

² Chang Ch'eng Sun , "Sino Burmese Frontier Problems" ,

ไปสู่ดินแดนคอนหมนของแม่น้ำโขงด้วย และในขณะนั้นฝรั่งเศสซึ่งยึดครองตั้งเก็บ ไร่ขยาย
อำนาจออกไปยังหลวงพระบางซึ่ง เป็นดินแดนที่อยู่ติดกับแม่น้ำโขงคอนหมน¹

นอกจากอังกฤษจะมีผลประโยชน์ในพม่าแล้ว ไทยยังเป็นเขตหนึ่งที่ยังอังกฤษมีผล
ประโยชน์อยู่มาก เช่น การทำป่าไม้ในภาคเหนือ อุตสาหกรรมน้ำตาลในเขตภาคกลาง เป็นคน
ซึ่งฝรั่งเศสก็พยายามที่จะขยายอิทธิพลเข้ามาโดยพยายามจะยึดหลวงพระบางซึ่ง เป็นเขตอิทธิพล
ของไทย และในขณะเดียวกันนั้นเองฝรั่งเศสก็พยายามที่จะเข้าครอบครองดินแดนทางสองฝั่ง
แม่น้ำโขง มีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับธรรมชาติและคุณค่าของผลิตภัณฑ์ที่ลุ่มบนสองฝั่งแม่น้ำ
โขงไว้อย่างละเอียด ซึ่งรู้จักกันในชื่อว่า "Mission Pavie"² และใน พ.ศ. 2433 ปาเวียก็เข้า
ไปศึกษาความเป็นไปของสิบสองพันนา³

การสลายตัวของรัฐแบบจารีตของสิบสองพันนา

น่าจะเป็นไปได้ว่า การค้าที่เจริญขึ้นนี้ ผลักดันให้ชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่แน่นอน
ในสิบสองพันนา จากบันทึกการเดินทางสำรวจของ Lefevre-Pontalis
พบว่า เขตเมืองฉิ่งและยั้งในสิบสองพันนา มีชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานแน่นอนและปลูกชาเป็น
อันมาก⁴ นอกจากนี้ยังปรากฏหลักฐานว่า ชาวจีนพวกนี้ไม่เพียงแต่ปลูกชาเท่านั้นยังมีการทำนา
อีกด้วย⁵ การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนพวกนี้น่าจะมีผลต่อจารีตที่เป็นลักษณะเฉพาะของ
สิบสองพันนาคือ ที่ดินที่ใช้สำหรับทำนาหรือที่เรียกว่า นาหมู่บ้านนั้น โดยปกติแล้วจะมีการแบ่ง
ให้เฉพาะใดเมืองหรือไพรที่เป็นชาวไตลื้อเท่านั้น โดยไม่ต้องเสียค่าเช่าที่นา หากแต่เสียภาษี
หรือส่วยและถูกเกณฑ์แรงงานมารับใช้งานหลวง ส่วนทุกคนอื่นนอกเหนือจากนี้ ต้องเช่าที่นา
ของชนชั้นปกครองหรือนาประจำตำแหน่ง นอกจากจะต้องเสียค่าเช่าที่นาให้กับเจ้าของที่นาแล้ว
ยังต้องเสียภาษีให้กับรัฐและต้องรับใช้งานส่วนตัวของเจ้าของที่นาอีกด้วย ดังที่ไคกล่าวแล้วใน
บทที่ 2 แต่ชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานนี้ ไม่ว่าจะทำไร่ชาหรือทำนาก็ตาม ไม่ปรากฏหลักฐาน

¹ J. Chandran, The Burma-Yunnan Railway, pp. 5-6.

² คี.จี.อี.ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2, หน้า 836.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 837.

⁴ MM. Pavie, Mission Pavie Vol. II, p. 129.

⁵ Chi Jen Chang, The Minority Groups of Yunnan....., p. 44.

เลยว่า พวกนี้ต้องมีถิ่นที่ต่าง ๆ คือเจ้าเมืองคัง เช่นโตเมืองและคนเขื่อนเจ้า ปรากฏแต่เพียงว่า ชาวจีนพวกนี้ได้เสียภาษีหรือส่วยให้แก่เจ้าเมืองชาวไตลื้อเท่านั้น¹ นอกจากนี้ การเดินทางเข้าไปเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในสิบสองพันนาของหมอกอกคักใน พ.ศ. 2441 ไท่กล่าวในอีกที่นั้น ชาวจีนในยุบนานไครุกล้ำกินแดนของพวกไตลื้อในเมืองซือเหมา (เมืองลา) และเมืองบูเออ (เมืองแมน) ทำให้ชาวไตลื้อต้องอพยพออกจากกินแดนคังกล่าว² เหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในอีกที่เช่นนี้ น่าจะนำมาอธิบายได้ในกรณีการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในเขตเมืองฮิ่ง และยังมีที่ปรากฏในศตวรรษที่ 25 นั้น ซึ่งเป็นไปได้ว่า ชาวไตลื้อได้อพยพออกจากเมืองคังกล่าว เนื่องจากปรากฏหลักฐานในสมัยหลังประมาณ พ.ศ. 2498 บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ได้เดินทางไปยังสิบสองพันนา และพบว่าเมืองฮิ่งได้กลายเป็นเมืองของชาวจีนฮ่อและเป็นศูนย์กลางในการรับซื้อสินค้าจากชาวเขาเผ่าต่างๆ ในเมืองนั้นและบริเวณใกล้เคียง อีกทั้งเมืองนี้ยังมีวันขึ้นปีใหม่ที่เรียกเป็นภาษาจีน มีขนบธรรมเนียมประเพณีตามแบบจีน เป็นต้น³

จึงกล่าวได้ว่าการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนจีนในสิบสองพันนา คงจะมีผลต่อพันธะของชาวไตลื้อที่มีต่อเจ้าเมือง หรือทำให้จารีตที่เป็นลักษณะเฉพาะของพันนาค่อยๆ สลายไป แม้จะมีโซ่เป็นการสลายไปอย่างทันทีทันใด หากแต่ค่อยๆ สลายไปอย่างช้าๆ

นอกจากนี้ การสลายไปของจารีตที่เป็นลักษณะเฉพาะของพันนา ยังปรากฏให้เห็นในรูปแบบอื่นๆ อันเนื่องมาจากการขยายตัวทางการค้าในกินแดนแถบนี้ที่มีผลกระทบต่อบ้างสิบสองพันนาคือ

การกบฏของเจ้าเมืองแซ่ ซึ่งรวบรวมเจ้าเมืองของพันนาต่างๆ เช่น เมืองฮุน เมืองฮาย และเมืองตวง ก่อกบฏขึ้นใน พ.ศ. 2442⁴ มีสาเหตุมาจากเจ้าเมืองเหล่านี้ไม่ได้รับการตอบแทนอย่างเพียงพอในการช่วยเหลือและสนับสนุน ให้เจ้าหม่อมคำลือ เจ้าแผ่นดินเมืองเชียงรุ่งได้ขึ้นครองราชสมบัติ โทษเรียกร้องปลดลิดจากโรชาฮันอุคมสมบูรณ์

¹ เรื่องเดียวกัน.

² กอกคัก, ชนชาติไทย, หน้า 52.

³ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองพันนา, หน้า 323-326.

⁴ Foreign Office, 405/89 "Note on Kengtung Frontier 1898-1899,"

ที่อยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง¹ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การขยายตัวทางการค้าในดินแดนแถบนี้มีผลกระทบต่อสิบสองพันนา ทำให้ทัศนคติของเจ้าเมืองเปลี่ยนไป มีลักษณะเพื่อผลประโยชน์หรือมีลักษณะเป็นพ่อค้า ซึ่งก่อนการขยายตัวทางการค้าในครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ 25 นั้น ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการกบฏที่มีข้อแตกต่างเปลี่ยนกับผลประโยชน์ในลักษณะเช่นนี้เลย ยิ่งไปกว่านั้นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของเจ้าเมือง ยังมีผลต่อเจ้าเมืองถึงกับยอมทำลายจารีตเดิมของการปกครอง ดังกรณีเจ้าเมืองแซ่ไค่แดงซึ่งให้ Mr. Yang พ่อค้าชาวจีนมีตำแหน่งทางราชการและปกครองเชียงใหม่² บ้านบึง และบ้านเกียง ซึ่งเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของเมืองแซ่ และเมืองแซ่เป็นเมืองศูนย์กลางการปลูกชาที่สำคัญแห่งหนึ่ง นอกจากนี้ Mr. Yang ยังมีนาประจำตำแหน่ง เพื่อตอบแทนที่ Mr. Yang มีหน้าที่ในการปราบปรามชาวเขาที่จะลงมารุกรานไร้อา และต่อมาเจ้าเมืองแซ่ไค่มอบหมู่บ้าน 3 หมู่บ้านดังกล่าวนี้ให้เป็นกรรมสิทธิ์ของชาวจีนผู้นี้

ปรากฏการณ์การสลายของจารีตเดิมในการปกครอง ยิ่งปรากฏให้เห็นในลักษณะที่คล้ายกันนี้ คือ ปรากฏหลักฐานใน พ.ศ. 2443 ว่า เจ้าเมืองยี่บึงไม้ไค่เป็นชาวไตลื้อ หากแต่เป็นชาวเขาเผ่าวอนี (Woni)³ ดังที่ไค่บ่าวไว้นิพนธ์ที่ 2 ว่า ชาวเขาเป็นพวกหนึ่งที่ถูกจัดไว้ในกลุ่มสามชนประเภทคนเดือนเจ้า ที่ไม่มีที่เกินของตัวเองและต้องรับใช้เจ้าแผ่นดินในทองคำ หรือรับใช้เจ้าเมือง บ้านข้าราชการ เป็นต้น ส่วนเจ้าเมืองตามเมืองใหญ่ๆ และสำคัญนั้น มักเป็นเชื้อพระวงศ์ของเจ้าแผ่นดิน ในที่นี้เมืองยี่บึงเป็นเมืองหนึ่งที่มีความสำคัญในกลางพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 เนื่องจากเป็นแหล่งปลูกชาที่มีคุณภาพดีที่สุดของสิบสองพันนา เงื่อนไขเช่นนี้ไม่อาจทำให้ชาวเขามีโอกาสขึ้นมาเป็นเจ้าเมืองได้ แต่การที่ชาวเขามีสมาเป็นเจ้าเมืองได้นั้นน่าจะเป็นไปได้ว่า เนื่องจากการขยายตัวของการค้าในภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะใบชาและดิน ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจซึ่งน่าจะมีส่วนต่อการเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคมของชาวเขา

อาจกล่าวได้ว่า การสลายตัวของสิบสองพันนานั้น การแข่งขันทางการค้าและการ

¹ Sao Saimong Mangrai, The Shan States..., p. 278.

² เชียงใหม่ (จิงใหม่ - Ching Mai) เป็นหมู่บ้านเล็กอยู่ในเมืองแซ่

³ Fred W. Carey, "Journey in the Chinese Shan State", p. 510.

เมืองของอังกฤษและฝรั่งเศส ในบริเวณตะวันตกเฉียงใต้ของจีนนี้มีผลทำให้เกิดกระบวนการ
 สลายตัวของจารีตที่เป็นลักษณะเฉพาะของสิบสองปันนา 2 กระบวนการที่ค่อยๆเกิดขึ้นควบคู่กัน
 คือ จารีตความสัมพันธ์กับรัฐข้างเคียง และจารีตทางประการที่เป็นลักษณะเฉพาะของปันนา

การค่อยๆสลายไปของจารีตทางประการที่เป็นลักษณะเฉพาะของปันนา ภายใต้เงื่อนไข
 เงื่อนไขการแข่งขันทางการค้า และการเมืองของอังกฤษและฝรั่งเศสนี้มีผลทำให้จารีต
 ความสัมพันธ์ของสิบสองปันนากับรัฐข้างเคียงสลายไปอย่างสิ้นเชิงตามกฎหมายระหว่าง
 ประเทศ เมื่อมีการปักปันเขตแดนใน พ.ศ. 2437

จะเห็นได้ว่า การขยายอำนาจอย่างกว้างขวางของฝรั่งเศสนี้เอง ทำให้อังกฤษ
 เริ่มเกรงกลัวการเข้าครอบครองดินแดนต่างๆในทางตอนเหนือของฝรั่งเศส อังกฤษห่วงใย
 พรหมแดนทางตะวันออก โดยเฉพาะรัฐที่ตั้งอยู่บนสองฝั่งแม่น้ำโขง ที่สำคัญคือ สิบสองปันนา
 และเชียงคองซึ่งอยู่ระหว่างแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาละวิน และจากสาเหตุต่างๆดังที่กล่าวมา
 แล้วทั้งหมด ทำให้อังกฤษพยายามที่จะเจรจากับฝรั่งเศสเพื่อแบ่งเขตอิทธิพลกันเข้าครอบครอง
 ซึ่งนำไปสู่การปักปันเขตแดนทางตอนใต้ของจีน ในปี พ.ศ. 2437

จากสาระสำคัญของสนธิสัญญาฉบับนี้ ได้กล่าวถึงสิบสองปันนาว่า อังกฤษ
 ยอมสละสิบสองปันนาให้กับจีนโดยมีเงื่อนไขว่า จีนจะต้องไม่สละส่วนใดส่วนหนึ่งของดินแดน
 นี้ให้กับชาติอื่น¹

¹Sao Saimong Mangrai, The Shan States..., p.289.

จากสนธิสัญญาคังถ่าว มีผลทำให้สิบสองปันนาต้องกลายเป็นดินแดนที่เป็นส่วนหนึ่งและอยู่ภายใต้การปกครองของจีนแคบแคียว ซึ่งชี้ให้เห็นว่า จารีตความสัมพันธ์เชิงระหว่างสิบสองปันนากับจีนและพม่า ไคลินสุกตงอย่างสิ้นเชิงซึ่งนำไปสู่การสิ้นสุดของสงครามภายใน ที่เกิดจากการแทรกแซงของจีนและพม่า อีกทั้งสงครามกับรัฐข้างเคียง เช่น เชียงตุง เป็นต้น นอกจากนี้ การแข่งขันทางการค้าอำนาจทางการเมืองของอังกฤษและฝรั่งเศส มีผลทำให้จีนต้องทำสนธิสัญญากับดินแดนกับฝรั่งเศสใน พ.ศ. 2438 ซึ่งทำให้สิบสองปันนาเหลือเพียง 11 พันนา เท่านั้น คือ กองสุญเสียบพัฒนาเมืองอุเทินอู่ไคให้แก่ฝรั่งเศส² การที่สิบสองปันนาคองสุญเสียบไป 1 พันนานั้น เท่ากับเป็นการสลายของจารีตการปกครองที่แบ่งเป็น 12 พันนา ซึ่งเชื่อว่า เป็นการแบ่งเขตการปกครองที่สอดคล้องกับระบบโลกภูมิ

อาจกล่าวได้ว่า ในระหว่าง พ.ศ. 2369 - 2437 เป็นช่วงเวลาที่มีรูปแบบจารีตของสิบสองปันนากำลังสลาย ซึ่งเป็นการสลายที่ยังไม่เบ็ดเสร็จ แม้ว่าการปักปันเขตแดนระหว่างจีนและอังกฤษใน พ.ศ. 2437 จะมีผลทำให้สิบสองปันนาคงตกอยู่ภายใต้การปกครองของจีนก็ตาม แต่จีนในสมัยปลายราชวงศ์ชิงยังคงประสบกับความยุ่งยากทางการเมือง และเมื่อ ซุนยัต เซน ปฏิวัติล้มราชวงศ์ชิงและตั้งสาธารณรัฐจีนใน พ.ศ. 2454 ก็ยังคงไม่ไ้จัดการปกครองอย่างจริงจัง เนื่องจากต้องทำสงครามต่อสู้กันเอง³ จึงพบว่า ในระยะแรกของสาธารณรัฐจีน คือ พ.ศ. 2455 ยังคงแบ่งการปกครองออกเป็น 11 เขต จนกระทั่ง พ.ศ. 2470 จึงเปลี่ยนการปกครองในสิบสองปันนาจากระบบ

¹ Sao Sainong Panrai, The Shan States..., p. 239.

² Dorothy Woodman, The Making of Burma..., p. 328-329.

³ Immanuel C.Y. Hsu, The Rise of Modern China, p.573.

พัฒนาเป็นอำเภอรวม 7 อำเภอ¹ โดยเมืองเชียงรุ่งมีฐานะเป็นเพียงอำเภอหนึ่งของจีน ขึ้นกับมณฑลยูนนานเท่านั้น สำหรับการปกครองนั้นพบว่า มีโครงสร้างการปกครองของจีนครอบคลุมเหนือโครงสร้างการปกครองของสิบสองปันนาแบบเดิม คือ

1. เสียนจาง หรือ แสนซาง เทียบเท่ากับผู้ว่าการอำเภอ มีอำนาจสูงสุดของอำเภอนั้น ๆ และปฏิบัติตามนโยบายหรือคำสั่งของจังหวัดคุยเอ๋อ
2. ชิฟงกวาง เทียบเท่ากับผู้ที่พิพากษาย่อยจีน มีหน้าที่ตัดสินคดีต่าง ๆ และควบคุมการทำงานของแสนซางควย และมีหน้าที่รวบรวมภาษีอากรต่าง ๆ ที่ผู้ว่าน เก็บรวบรวมมาอีกต่อหนึ่ง ส่งให้แก่รัฐบาลจีน
3. คอจาง มีหน้าที่รักษาเงิน และรักษาเอกสาร มีผู้ช่วยเรียกว่า คอยั่น
4. ผู้เสียนจาง เทียบเท่ากับปลัดอำเภอ
5. แชนจาง เทียบเท่ากับกำนัน มักเป็นเจ้าเมืองต่าง ๆ
6. หยี่จาง เป็นผู้แทนราษฎร มีอำเภอละ 7 คน

แม้ว่าการปกครองแบบเดิมยังไม่ถูกทำลายไปก็ตาม (นอกจากตำแหน่งอุปราชาลูกยกเล็ก) แต่อำเภอของเจ้าแผ่นดินและเจ้าเมืองต่าง ๆ ต้องขึ้นกับเสียนจาง และรับคำสั่ง หรือนโยบายการปกครองจากเสียนจางเท่านั้น เช่น เมื่อเจ้าแผ่นดินเรียกประชุมเจ้าเมืองต่าง ๆ ตามกฎเกณฑ์การปกครองเดิมนี้ เจ้าเมืองต้องแจ้งแก่เสียนจาง หากได้รับอนุญาตเจ้าเมืองจะมีสิทธิขอเบิกค่าเดินทางจากรัฐบาลได้ แต่หากเสียนจางไม่อนุญาต เจ้าเมืองที่จะไปนั้นต้องออกค่าใช้จ่ายเองทุกอย่าง เป็นต้น

¹ หลี่ฟู่ , สิบสองปันนา, หน้า 7.

นอกจากนี้ รายได้ของรัฐหรือเจ้าแผ่นดิน ซึ่งแต่เดิมนี้มีรายได้จากภาษีท่าข้าม ที่เมืองเชียงรุ่ง รายได้จากบ่อเกลือ บ่อนการพนัน ค่าไร่ดื่น ฯลฯ แต่เมื่อเปลี่ยนเป็น อาเภอแล้ว เจ้าแผ่นดินมีรายได้เฉพาะจากนาปร ะจำตำแหน่งเท่านั้น¹

จะเห็นได้ว่า การสลายไปของจารีตเดิมในการจัดการปกครองและอำนาจการ ปกครองถูกควบคุมโดยรัฐบาลจีนนั้น ทำให้เกิดการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงนี้ โดยมี การจัดตั้งการปกครองแบบพัฒนาขึ้นใหม่ใน พ.ศ. 2497 โดยพันนามอนทวร หัวเถื่อน สิบถึง แทนที่พัฒนาเมืองอุเหนือ อุใต้ ที่ต้องสูญเสียให้กับฝรั่งเศสไปใน พ.ศ. 2438² อย่างไร ก็ตาม การแบ่งเขตปกครองออกเป็นสิบสองพัฒนาเช่นเดิมนี้ ไม่อาจประสบความสำเร็จได้

ศูนย์วิทยพัทยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา, หน้า 65-66, 69-70, 123, 119-120 และ หลี ฟู อี, สิบสองปันนา, หน้า 123

²หนังสือทัพพันเมือง..., หน้า 146

บทสรุป

สิบสองพันนาเป็นรัฐที่มีอาณาเขตอยู่บนสองฝั่งแม่น้ำโขง เป็นรัฐที่เกิดขึ้นในยุคจารีต รัับแนวความคิดของระบบรัฐแบบจารีตเข้ามาใช้ในการจัดรูปแบบรัฐ เช่นเดียวกับรัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อื่น ๆ สิบสองพันนาได้ผสมผสานแนวความคิดในการจัดรูปแบบของรัฐระหว่างแนวความคิดจากจีนและพม่า แค่อะไรก็ตาม สิบสองพันนาก็ยังมีลักษณะที่แตกต่างไปจากรัฐจารีตอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในกรณีที่ว่า สิบสองพันนามิได้นำแนวความคิดของศาสนาพุทธสังฆาวงศ์ เข้ามาเสริมสถานะของสถาบันผู้ปกครอง เจ้าแผ่นดินในสิบสองพันนาทำหน้าที่เป็นผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนา และปฏิบัติตามจารีตศาสนา แต่ในกลุ่มของประชาชน ศาสนาพุทธสังฆาวงศ์ก็จะมีบทบาทแทรกอยู่ในการดำเนินชีวิตในสังคมเช่นกัน และในขณะเดียวกัน แนวความเชื่อในเรื่องผีและวิญญาณ ก็จะมีอิทธิพลต่อสังคมควบคู่ไปกับศาสนาพุทธสังฆาวงศ์

จากลักษณะที่คั่งของสิบสองพันนานั้น ทำให้สิบสองพันนาเป็นดินแดนที่อยู่ระหว่างชายแดนเขตแดนของจีนและพม่า ซึ่งทำให้สิบสองพันนาคงอยู่ภายในแนวความคิดในเรื่องโลกภูมิของจีนและพม่า โดยถูกอ้างตลอดมาว่าสิบสองพันนาเป็นดินแดนส่วนหนึ่ง ที่อยู่ในอาณาจักร อันกว้างขวางของจีนและพม่า ซึ่งทั้งสองจะพยายามอ้างสิทธิกรรมเหนือรัฐสิบสองพันนา โดยเข้ามามีบทบาทในการ แต่งตั้ง เจ้าแผ่นดินปกครองเมืองเชียงรุ่ง และการเข้ามามีบทบาทในการ แต่งตั้ง เจ้าแผ่นดินสิบสองพันนา มักจะก่อให้เกิดการขัดแย้งและการแย่งอำนาจของทั้งสองอยู่เสมอ ๆ สำหรับสิบสองพันนาเองก็ยอมรับจารีตการ แต่งตั้ง เจ้าแผ่นดินโดยจีนและพม่า นอกเหนือจากการยอมรับว่าเจ้าแผ่นดินต้องสืบเชื้อสายตามสายโลหิตและจากพระยาเจิง ซึ่งการยอมรับการ แต่งตั้ง เจ้าแผ่นดินจากจีนและพม่ากลายเป็นจารีตหนึ่งที่สำคัญมากภายในรัฐสิบสองพันนา ซึ่งเรียกตนเองว่าเป็น "รัฐสองฝ่ายฟ้า" และเป็นผลประการหนึ่งที่ทำให้เกิดความอ่อนแอภายใน ทั้งนี้เพราะ สิบสองพันนาจะต้องอิงอยู่กับจีนและพม่าเสมอ เมื่อเกิดปัญหาภายใน ทั้งสองจะเข้ามาแก้ไขปัญหาก็ ลักษณะการพึ่งพิงรัฐมหาอำนาจอื่นเสมอจนกระทั่งไม่ไ้มีการพัฒนาการ สังคมอำนาจภายในศูนย์กลางของรัฐเลย อาจกล่าวได้ว่าภายในสิบสองพันนานั้น ศูนย์กลางคือเชียงรุ่งไม่สามารถปกครองพันนาอื่น ๆ ได้อย่างมั่นคง ซึ่งถ้าหากจะหันมาองการปกครองภายในสิบสองพันนา

จะเห็นว่า สิบสองพันนาประกอบด้วยหน่วยการปกครอง 12 หน่วยที่เรียกว่า "ทัณฑนา" ในแต่ละทัณฑนาจะมีเจ้าเมืองปกครองและยอมรับอำนาจศูนย์กลาง และที่ตั้งของแต่ละเมืองจะมีลักษณะที่แยกกันโดยสภาพภูมิศาสตร์ ฉะนั้น จากสภาพแบบนี้ทำให้การปกครองจากศูนย์กลางเอื้อมเข้าไม่ถึง และอาจจะเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ภายในที่มีลักษณะหลวม แบบนี้ทำให้ศูนย์กลางมีสภาพที่อ่อนแอ ต้องพึ่งพิงกับมหาอำนาจทั้งจีนและพม่าเสมอจนกระทั่งกลายเป็นจารีตที่สำคัญของสิบสองพันนา ซึ่งจะเห็นได้ชัดจาก เมื่อจีนและพม่าเริ่มอ่อนแอลงแล้ว และเมื่อเกิดความอ่อนแอภายในสิบสองพันนา ในขณะที่จีนและพม่าเริ่มเสื่อมอำนาจลง สิบสองพันนาก็จำเป็นต้องหาแหล่งพึ่งพิงใหม่คือ ไทย ในสมัยรัชกาลที่ 4 และเชียงตุง ในสมัยรัชกาลที่ 4 นั้น สิบสองพันนายอมรับไทยอีกรัฐหนึ่งและเรียกตนเองว่าเป็น "ข้าสามฝ่ายฟ้า"

เมื่อประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา มีการขยายตัวขึ้นมาแข่งขันทางการค้าของอังกฤษและฝรั่งเศส มีผลสำคัญมากต่อการสลายไปของรัฐแบบจารีตสิบสองพันนา เมื่ออังกฤษได้ทำลายศูนย์กลางเดิมคือพม่าและเชียงตุงแล้ว มีผลทำให้จารีตความสัมพันธ์ของสิบสองพันนากับจีนและพม่าในฐานะรัฐสองฝ่ายฟ้าได้เริ่มสิ้นสุดลง และจารีตแบบนี้สิ้นสุดลงอย่างแท้จริงด้วย การปักปันเขตแดนตามสนธิสัญญาระหว่างอังกฤษและจีนใน พ.ศ. 2437 ที่ทำให้สิบสองพันนาคงตกอยู่ภายใต้การปกครองของจีนและเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของจีนอย่างแท้จริง และการปักปันเขตแดนกับฝรั่งเศสใน พ.ศ. 2438 ได้ทำลายลักษณะการปกครองแบบจารีตของสิบสองพันนาที่แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 12 เขต เพื่อสอดคล้องกับระบบโลกภูมิ โดยฝรั่งเศสยึดไป 1 ทัณฑนา จึงทำให้สิบสองพันนาเหลือเพียง 11 ทัณฑนาเท่านั้น นอกจากนี้ การแข่งขันทางการค้าที่ทำให้การค้าในดินแดนแถบนี้เจริญรุ่งเรืองขึ้น ทำให้จารีตการปกครองของสิบสองพันนาคงเปลี่ยนแปลงไปคือ พ่อค้าชาวจีนและชาวเขามีสถานะเป็นถึงเจ้าเมือง ซึ่งแต่เดิมเป็นชนชาติอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ชาวไตลื้อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวเขานั้น มีฐานะเป็นสามัญชนประเภทคนเฝ้าคนเฝ้าเท่านั้น

แม้ว่าผลกระทบจากการแข่งขันทางการค้าและการเมืองระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสจะทำให้เกิดการสลายตัวของรัฐจารีตของสิบสองพันนาในกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ก็ตาม กล่าวได้ว่าเป็นการสลายไปของรัฐจารีตที่ยังไม่เบ็ดเสร็จ จนกระทั่ง พ.ศ. 2470 จีนจึงเข้ามาเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ โดยเปลี่ยนการปกครองจากรวมพันนาเป็นอำเภอและฐานะของเจ้าแผ่นดินเป็นเพียงข้าราชการชาวพื้นเมืองของจีนคนหนึ่ง ที่คงอยู่ภายใต้การควบคุมของจีน